БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ ХАТТЫЖЫНАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ОКТЯБРЬ 29 вторник № 257 (5561).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ XIII СЪЕЗДИЗИ АЖЫТТЫНГАН

МОСКВА. (СЭТА). Октябрьның 28-те Кремльдің Съездилер ордузунга ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилеллериниң XIII съездизи бодунуң ажылын эгелээн.

Эртенгиниң 10 шак. Улуг залды дөрт муң хире делегаттар долдур олурупкан. Хөй аалчылар—Москваның заводтарының, фабрикаларының, тудугларының ажыл-ишчилери, партия болгаш комсомол ажылдакчылары база олуржуп турар. Делегейниң 80 чурттарының төлөөлери болгаш хайгаракчылары съездиде чедип келген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының чазак ложазынга көзүлгүлеп келгенин делегаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип турган.

Съездини ВЦСПС-тің даргазы В. В. Гришин ажыткан.

Профэвилелдериниң съездизиниң удуртур органнарын соңгаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Президиумун эш Н. С. Хрущевту баштадыр хүндүлүг президиумга улуг кедүрлүүшкүн-биле съезд соңгаан.

Съездиниң чугаалажыр айтырыгларын болгаш хүн чүрүмүн делегаттар бир үн-биле бадылаан.

Профэвилелдериниң XIII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң чедиргеи байырын делегаттар болгаш аалчылар изиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ону СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев номчуп дыңнаткан.

ВЦСПС-тің ажылының болгаш коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында илеткелди ВЦСПС-тің даргазы В. В. Гришин кылган.

(СЭТА).

* * *

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XIII съездизинге

ССРЭ-ниң Профессионалдар Эвилелдериниң XIII съездизинің делегаттарынга болгаш оларның иүүрүнде—бистің чуртувустуң маадырлыг ажылчын ангызынга, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чедирип тур.

Совет улус Коммунистиг партиязының удуртулгазын ёзугаар, улуг Ленинниң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур. Совет кижилер бодунуң маадырлыг күш-ажылын, тургузукчу сорук киришкинин, эгээртинмес күжүн СЭКП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы, коммунизмни калбаа-биле тургузарының Программазын күүседиринге берип турар. Бистің Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзү чайгылыш чөкка өзүп турар, эртем болгаш культуравыс чаа бедиктерже көдүрүлген, совет улустуң чаагай байдалы соксаал чөкка бедип турар. Коммунистиг тургузуушкунда бүгү-ле өндүр-чаагай бүдүрүүшкүннерде башкарыкчы роль совет ниитилелдиң эне мурнакчы болгаш организастыг отрядынга—ажылчын ангыга хамааржыр.

Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенцияның тургузукчу улуг күш-ажылы, бүдүрүлге, культура болгаш ниитилел амыдыралында бистің чедиишкиннеривис профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазындан чарылбас, ынчаарга профэвилелдери болза, эргелеп башкарының школазы, ажыл-агыйны удуртурунуң школазы, коммунизмниң школазы болур деп—ленинчи улуг чагыны алдарлыы-биле күүседип турар. Бодунуң бүгү-ле ажыл-херектеринге партиязың идегелдиг даянгыызы—профессионалдар эвилелдериниң ачы-хавыяаларын СЭКП бедин-биле үнелеп турар.

Коммунистиг тургузуушкунуң чиңгине сорулгаларын боттандырары: коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, коммунистиг ниитилел харылаалаарын хевирлеп тургузары болгаш чаа кижини кижизидери дээш бүгү улустуң демиселинге төлептиг салыышкынын совет профэвилелдер киирер хүлээлгелиг.

Коммунистиг ниитилелди тургузары ажылчы чоннарның холдарының, оларның энергиязының болгаш угаан-сарыылының херээ болуп турар. Ажылчыннарның база албан-хаакчыларның идепкейлиг чоруун болгаш инициативазын бүгү талалыг деткиир, мурнакчы дуржулганы нептередир, күш-ажылдың коммунистиг хевирлерин, коммунистиг ёзу-биле өөрениринче, ажылдаарынче болгаш чурттаарынче совет кижилериниң чүткүлүн сайзырадыр, бүдүрүлге планнарын болгаш даалгаларын долдур база ажыр күүседир дээш, техниктиг дешилгеге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг өстүрер дээш, продукцияның шынарын бедидер база бот-үнезин чиигедир дээш чарыштың организакчызы болур ужурлуг—профэвилелдериниң кол сорулгазы шак ында.

Ажылчы чоннарның эң-не калбак массаларын киириштирип турган, эргелеп башкарының школазы, ажыл-агыйны удуртурунуң школазы болур профэвилелдериниң ролю коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде хемчээл чокка бедип турар. Профэвилелдериниң хүлээлгези— улус ажыл-агый планнарын чогаадып кылырынга болгаш боттандырарынга, улус ажыл-агыйын удуртурунга база бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарынга, күш-ажылдың хемчээлин болгаш хереглелдиг хемчээлин контрольдаарын боттандырарынга, партия-күрүне контролюнуң ажылынга улам идепкейлиг киржири болур. Үргүлчү ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының, ажылчы чоннарның чогаадыкчы каттыжышкыннарының ажылынын деңнелин бедидер, күрүнеиң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарының мергежилдерин ажылчыннарның база албан-хаакчыларның шиңгээдип алырынга дузалаар, ниитилелдиң коммунистиг бот-башкартынарынга оларны белеткээр херек.

Профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазы болза, совет кижилериниң угаан-бодал талазы-биле хереглелдерин улам долу хандырар, күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң бедик принциптерин шынгыы сагыырынга оларны кижизидер дугайында сагыш салыышкын-биле сиңиккен турар ужурлуг. Профэвилел организациялары болза бүдүрүлгениң сандарадыкчылары-биле, хуузунда өнчүзүрек артыышкыннарның эдилекчилери-биле, бистің бурунгаар шимчаашкинивиске моондактыг бүгү-ле кижилер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг.

Профэвилелдериниң бедик хүлээлгези — ажылчын, албан-хаакчыларның материалдыг эрге-ажыктарын болгаш эргелерин камгалаары, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын экижидер дугайында сагыш салыры болур. Күш-ажыл дугайында совет хоойлуларны сагып турарынга, чурттаар бажыңнар болгаш культура-амыдырал черлериниң тудуушкунуңуң планнарын күүседип турарынга, чурталга шөлдериниң хуваалдазынга контрольду күштелдирери, садыг болгаш ниити чемненилге бүдүрүлге черлериниң ажылын, чонуун коммунал-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын экижидерин идепкейлиг чедип алыры, ажылчы чоннариың негелде, хереглелдерин бюрократызыг болгаш сагыш амыр ёзу-биле көөр чоруккa удур чүткүлдүг демиселди чорудары эргежок чугула. Ажылчы херээженнер, ажылдап турар иелер болгаш аныяк ажылчыннар дугайында онза кичээнгейни салза чогуур.

Профэвилелдериниң организакчы ажыл-чорудулгазының деңнелин чайгылыш чокка бедидерин, ажылдың стилин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдарын, профэвилелдериниң иштики демократиязын, шүгүмчүлелди болгаш боттуңмчүлелди бүгү хемчег-биле хөгжүдерин, профэвилел амыдыралынга хөй-ниитичи эгелерни калбаа-биле нептередирин өзүп келген сорулгалар негеп турар. Профэвилелдериниң организация бүрүзү аңаа тыпсып берген улуг эргелерни болгаш болдунар аргаларны ажыглавышаан, коллективтиң бүдүрүлге болгаш хөй-ниити амыдыралының бүгү талаларынга салдарын хүн бүрү көргүзүп турар, херек кырында ооң дайынчы организакчызы болган турар болза, чедиишкин хандыртынган турар.

Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы чаңгыс-эптиң принциптеринге, тайбыңның болгаш социализмниң хөрээнге шынчы чоруу-биле Совет Эвилели бүгү чурттарының улустарының изиг ынакшылынга болгаш хүндүткелинге төлептиг болган.

Бистің чуртувустуң профессионалдар эвилелдери, пролетаржы интернационализмниң ыдыктыг принциптерин удуртулга болдурбушаан, делегейниң профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкининиң күштерин сырый каттыштырарынга идепкейлиг салдарны көргүзүп турар. Совет профэвилелдери моон соңгаар-даа даштыкы чурттарның профэвилелдери-биле интернационалчы харылзааларны улам хөгжүдер болгаш быжыглаар, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң аңгылыг үндезининде чаңгыс-эвин, империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, пролетаржы чаңгыс-эптиң бүгү-ле сандарадыкчыларынга шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бээр ужурлуг.

Коммунистиг партияның Төп Комитеди съездиниң делегаттарының үре-түннелдиг ажылдаарын күзеп, совет профэвилелдери Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарның массаларын улам сырый каттыштырар болгаш Тайбыны, Күш-ажылды, Хосталганы, бүгү улустарның Дең эргелиин, Акы-дуңмалышкыны, Аас-кежиин оран-делегей кырынга бадыткап турар ең чөптүг ниитилелди — коммунизмни тудуп турган улус улуг күш-биле демисежир дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдери делгерезин!

Совет ниитилелдиң кол шимчедикчи күжү—Совет Эвилелиниң маадырлыг ажылчын ангызы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бүзүлбас чаңгыс-эви делгерезин!

Коммунизмниң маадырлыг тургузукчузу, тайбың болгаш чер кырында күш-ажылдың бүгү кижилериниң аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи — улуг совет улуска алдар!

Коммунизмче, бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

Бөгүн ленинчи комсомолдуң 45 чыл ою

Партияның шынчы дузалакчызы

— КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ БОЛГАШ КУР КҮЖҮ — ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Комсомолдуң коммунизм тургузуушкунунга ролюн бистің партиявыстың Октябрь 46 чыл оюнга Кыйгырыгларында ындыг сөстер-биле тодараткан. Ынчаарга комсомол бөгүн 45 хар харлап турар-дыр. Коммунистер дээрге — делегейни өде тургузуп, чаартып турар эң-не өндүр улуг чогаадыкчы күш болгай. Ол күштүг шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү болур деп — кайы хире харыысалгалыг болгаш алдарлыг-дыр! Ленинчи комсомолдуң эртип келген оруунче хая көрүүп көөр болза, кижиниң үрээ чоргаарал-биле бүргелип келир. Хамааты дайынның чылдары... Н. Островскийниң «Кан канчап катканында» маадырлар каракка дораан-на көстүп кээр. Тайбың тургузуушкун чылдарын ап көрээли. Амурнуң эриктеринге Комсомольскини тудар дээш чеде бергеннерниң майгыннарын сактып келир бис, Днепрогэстің тудуунуң дааш-шимээнин дыңналып кээр.

Ынчаарга Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарын сактыр болза, Николай Гастеллонуң, Зоя Космодемьянскаяның, Александр Матросовтуң, Юрий Смирновтуң болгаш өске-даа маадырларның, Краснодонуңу аныяк-гвардейжилериниң маадырлыг үүлдери бистің мурнувуска туруп келир.

А кур черлериниң эгээртинмес делгемнери! Бистің улуг Төрээн чуртувустуң бүгү булуннарындан комсомолчу аныяк ооллар, кыстар аңаа чеде берип, амыдыралче путёвканы ап, эрес-маадырлыг үүлелерни бүдүрген болгай. Ынчаарга Сибирьде Дивногорскиниң оттарын кижи канчап көрбес боор!

Каяа-даа баарга, кажан-даа көөрге, комсомолдуң, бүгү совет аныяктарның төлептиг үлүү кирбээн ындыг ажыл черле чок. Аныяк кижи кандыг-даа хүлээлгени күүседип — станокка-даа турганда, комбайнга-даа ажылдап чораанда азы космиктиг корабльдиң башкарылгазынга-даа турганда — бүгү совет аныяктарны чаңгыс чүве каттыштырып турар. Ол чүл дээрге, марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилээринге кызыгаар чок бүзүрел-дир. Харын-на ол бүзүрел аныяк салгакчыларның ужудар чалгыны ол!

Мынчангаш, партия кандыг-даа кыйгы салырга, комсомол, бүгү совет аныяктар аңаа шалыпкын ажыл-херек-биле харыылап турар. Бо талазы-биле чижек көөр дизе, ыраан-даа херээ чок. Көдээ ажыл-агыйга улуг химияны хөгжүдер дугайында партияның хемчеглерин комсомол хүлээп алгаш, ону күүседирин бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар. Чүл дээрге, көдээ ажыл-агыйга минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер 59 объектилерни бүгү-эвилелдиң комсомолчу тудуглары кылдыр чарлаан. 1965 чылда Төрээн чуртка 35 миллион тонна чемишчидилгелерни бээр дээш, комсомол улуг походче кирипкен.

А үлетпүр талазын алырга? Ылаңгыя бистің республикада бо дугайында көскү чижектер эмгежок. Ак-Довурактың даг-дүгү комбинадының — бүгү-эвилелдиң ол комсомолчу тудуунда бүдүн чартык муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар. Төрээн чуруттуң бүгү булуннарындан — Свердловскиден болгаш Башкир АССР-ден, Новосибирскиден болгаш Бурят АССР-ден, Ригадан болгаш Одессадан, Краснодар крайдан, Ленинградтан болгаш Москвадан аныяк кижилер, Совет Армиядан халашканнар ында четкилеп келген, ажылдап турарлар.

База бир кайгамчык чүве чүл дээрге, шаанда көшкүн, быдаргай чурттап чораан араттарның оолдар, кыстары аңаа баргаш, тускай мергежилдерни чедип ап, Төрээн совет чуртунга төлептиг үүлени бүдүрүп турар апарганы болур-дур. Олардан чүс-чүс кижилер тудугжулар, чазаныкчылар, дашчылар, крановщиктер, экскаваторщиктер, бетонщиктер болу берген. Ынчаарга С. Мокраштың, Ура-Базырның, Кара-ооллуң, Сарыгларның бригадаларын көрүнер, Кара-ооллуң удуртканы бригадага од тудугга бир-ле дугаар коммунистиг күш-ажыл бригадазы атты тывыскан турган болгай. Ынчаарга комсомолчу Ооржак Мартаалай 1959 чылда школага 7 класс дооскаш, ол тудугга чеде берген. Дөрт чыл иштинде ажылдааш, дашчы, бетонщик, чазаныкчы тускай мергежилдерни ол чедип албышаан, аңаа 10 классты кежээки школага дооскаш, кежээки техникумга кирип алган, ам ооң үшкү курузунда өөренип турар. Шуут чугаалаарга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуу кадрлар белеткээриниң база улуг школазы болуп турар.

Ам ында аныяктар даг-дүгү арыглаар фабриканың чылда 15 муң тонна бедик шынарлыг даг-дүгү бээр бирги ээлчээн бо чылын ажыглалга киирериниң херээнге төлептиг салыышкынын киирип турар.

Бистің республиканың көдээ ажыл-агыйында кандыг комсомолчулар, аныяктар чок дээр! Тандының «Тиилелге» совхозунуң комбайнери Ондар Доржу сезонда 700 гектар тарааны ажаар хүлээлгени алгаш, ону 750 гектар кылдыр күүседкен. Ынчаарга ол совхозтуң төп сүт-бараан фермазында коммунистиг күш-ажыл коллективин чижекке алырга, аныяк кыстар өөренишаан, чылда 380 тонна сүттү саар хүлээлгезин тос айлар дургузунда 480 тонна кылдыр күүседкен.

Аныяк эртемденнерни, башкыларны, артистерни... алыр болза, ында кандыг эки кижи чок дээрил!

Бо бүгүнү көргеш, ленинчи комсомолдуң бо байырлалдыг хүннеранде «КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЭЭРИНГЕ ЧЕДЕ БЭЭР БИС» деп В. И. Ленинниң сөстерин канчап сактып келбес боор!

Ам сорулга дугайында чүү чугаалап болур бис?

Кол чүве — коммунистиг ёзу-биле ажылдап болгаш чурттап өөренирдир. Ынчаарга ажыл-даа, өөредилгедаа талазы-биле комсомолчуларның, аныяктарының кол даяныр чүүлү — коммунистиг күш-ажылдың коллективтери, шалыпчылары дээш демисежири болур ужурлуг. Бо шимчээшкин өндүр улуг келир үелиг.

Өөренир, тускай эртемнер чедип алыр талазы-биле өөредилгеден аңгыда, политчырыдыышкын талазын база ап көөр херек. «ПОЛИТИКТИГ ЧЫРЫДЫЫШКЫН ДЭЭРГЕ, БҮГҮ ЧҮВЕГЕ ТҮННЕЛДИ КЫЛГАНЫ ОЛ БОЛУР» деп, Владимир Ильич Ленин чугаалаан.

Мону уттуп болбас: «КОММУНИСТИГ ДЕПТЕРЛЕРДЕН БОЛГАШ ЧОГААЛДАРДАН КОММУНИЗМНИ НОМЧУП БИЛИРИ АЖЫЛ ЧОККА, ДЕМИСЕЛ ЧОККА ЧҮҮ-ДАА БОЛУП ШЫДАВАС» деп, улуг Ленинниң өөредиин.

Ленинчи бо айтыышкынны удуртулга болдуруп алгаш, комсомол организациялары ажылдаар ужурлуг.

Үстүнде айыттынган бүгү чүүлдериниң ужурунда СЭКП ТК-ның Улуг Октябрьга Кыйгырыгларында дараазында сөстер комсомолчуларга улуг харыысалганы, хүлээлгени онаап турар:

— КОММУНИСТЕР БОЛГАШ КОМСОМОЛЧУЛАР! ССРЭ-ГЕ КОММУНИЗМНИ ТУРГУЗАРЫ ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ ДЕМИСЕЛИНИҢ АВАНГАРДЫ БОЛУҢАР!

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилери-биле 1963 чылдың октябрь 25-те

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫ

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилери-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң беседазы октябрь 25-те Кремльде болганын парлалгага дыңнаткан болгай. ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң чалааны-биле Совет Эвилелинге чедип келген Африканың, Латин Американың, Азияның болгаш Европаның хөй-хөй чурттарының 50 ажыг журналистери, а ол ышкаш делегей ужуражыышкынынга чораан совет журналистериң төлээлери, төп солуннарның, журналдарның, радионуң болгаш телевидениениң редакторлары беседага киришкен.

Беседаның эгезинде эш Н. С. Хрушев делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилеринге байыр чедирген болгаш оларның улуг чедишкиннерлиг болуурун күүзээн. Ол ооң соонда журналистериң айтырыгларынга харыылаан.

Н. С. Хрущевтуң эге сөзүн болгаш журналистерге харыыларын мооң адаанда парлады.

* * *

Эргим эштер, дээргилер, өөнүктер!

Делегейниң хөй-хөй чурттарының парлалгазын, радиозун болгаш телевидениезин төлээлеп турар журналистер силернин-биле бөгүн ужуражыры меңээ тааланчыг-дыр. Бүгү диптериңи 70 күрүнелериниң демократтыг журналистерин төлээлеп турган делегей журналистериниң ужуражыышкынының бүгү киржикчилеринге силерниң нүүрүнерде база каткап изиг байырны чедирип тур мен. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Силериниң холуңарда күчүлүг чепсек — сөстүң чепсэ бар. Дешилгелиг журналистер силер делегейде болуп турар чүүлдерниң дугайын миллион-миллион номчукчуларга, дыңнакчыларга болгаш көрүкчүлерге чугаалап бербишаан, боттарыңарның мергежилиерни болгаш күш-ажылынарны, талантыңарны чаагай сорулгаларга бараан болдуруп турар-дыр силер. Хөй-ниитиниң санал-оналының, кижилериниң хөөнүүнүң хевирлеттинери хөйүнде силериниң ажылчорудулганардан хамааржыр. Силериниң хүлээлгенер — чер бөмбүрзээнде болуп турар ол социал болуушкуннарны кижилериниң дээре билип алырынга дузалаары болур.

Бистер болза, эртем болгаш техника, экономика болгаш культура шапкыны-биле хөгжүп турар үеде, социализмниң делегей системазының, ажылчын шимчээшкининиң, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң ролю улам-на өзүп турар үеде чурттап турар-дыр бис. Ол бүгү чүүлдер төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазын кайгамчык дүргедип турар.

Бистер болза, кижи көөр хөөн чок империалистиг, колониалдыг дарлалдың илчирбезин үзе шаап турар улустарның национал-хосталгалыг демиселинин арыглаашкыныг чаңныы диңмиреп турар улуг үеде чурттап турар-дыр бис. Социалистиг күрүнелериниң делегей дем каттыштырылгазы, бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкини ол улуг болгаш чөптүг демиселге акы-дуңма деткимчени көргүзүп турар.

Делегейниң социалистиг системазының, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң күштериниң чаңгыс ниити агыышкын кылдыр каттыжары — ол дээрге делегейниң империалистиг системазын бөжүңнадып, үреп, кижи төрелгетениниң социал депшилгезин тодаргайлап турар үүл ол-дур.

Тайбыңның болгаш социализмниң күштери империализмниң агрессиясын күштерин болгаандырып шыдаар аргалыг деп санаарының барымдаазын империализмниң болгаш агрессияның күштеринге удур демиселге бистің ниити чедиишкиннеривис берип турар. Төөгүлүг хөгжүлдениң чорудулгазынга тайбыңга ынакшылдыг күштериниң улам-на өзүп турар салдарының херечизи болза, ядролуг шенелдерни кезик-чамдык хоруглаар дугайында Москва Керээзинге ат салганы болгаш ол баштайгы чедиишкинни хөгжүдери-биле Совет чазактың, социалистиг чурттарның чазактарының болгаш өске-даа күрүнелериниң кылып турар улам ынайгы базымнары болур.

Совет чазак болгаш бистің партиявыс бодунуң даштыкы политиказынга янзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принципин өскерлиш чок удуртулга болдуруп турар. Төөгүлүг хөгжүлдениң бүгү чорудулгазы-биле хынаттыңган ол принципти бистер моон соңгаардаа амыдыралга хажык чок чорудар апаар бис.

Демократтыг журналистериниң хүлээлгези — кижи төрелгетениниң социал депшилгезинин херээнге, тайбың дээш, бүгү улустарның колониалдыг дарлалдан национал хосталыышкыны дээш демиселге бодунун тепептиг салыышкынын киирери болур.

Силер хөй-хөй чурттарга чораандыр силер. Ам Совет Эвилелинде чедип келген болганынарда, бистің улузувустуң амыдыралы-биле, коммунизмниң бедик идеалдарын боттандырары дээш оон демисели-биле болгаш күш-ажылы-биле хууда танылыр болур-дур силер.

Ужуражыр болгаш журналистериниң айтырыгларынга харыылап берзин дээн силернин дилээнернин дугайын меңээ дыңнадырга, мен аңаа күзелдиим-биле чөпшээрештим. Ынчангаш бистер бөгүн ужуражып турардыр бис. Мен силерге байыр чедиреринге өөрүп тур мен.

Делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының киржикчилериниң 50 ажыг айтырыгларны меңээ дамчыдып берди. Бир-тээ хөй-хөй айтырыгар катаптап турар ийикпе, азы чаңгыс ол-ла темаларга хамааржып турар болганда, айтырыгларны бөлүк-бөлүк кылыр болза чогуур-дур, ынчангаш мен ол айтырыгларга допчузу-биле харыылаарын орадлажып көрейн. **(Адыш часкаашкыны).**

Бирги бөлүк — делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынынын-биле холбашкан айтырыгар болуп турар.

Ийиги бөлүк—Москва Керээзи-биле болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ынай чавыылдырарының перспективалары-биле холбашкан айтырыгар болуп турар.

Үшкү бөлүк—национал-хосталгалыг демиселдин айтырыгары.

Дөртү бөлүк—делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң айтырыгары.

Бешки бөлүк—Совет Эвилелиниң иштики херектеринге болгаш социалистиг өске чурттар-биле харылзааларынга хамаарышкан айтырыгар.

Ынчангаш, силернин айтырыгларынарга харыылаарынга белен мен. Бир эвес удурланыышкын чок болза, айтырыгларны номчуурун Журналистер эвилелиниң даргазы эш Сатюковтан дилээр-дир мен.

* * *

Айтырыглар: Рамон Пименталь Агилар («Пренса Латина», Мексика): Чоокта чаа Чер оргузунун далайынга болуп эрткен делегей журналистериниң үшкү ужуражыышкынының түннелдерин кандыг деп бодап турар силер?

Мигель Коста Фильо (Бразилия): Ол ужуражыышкынның хөй-ниитиге салдары кандыгыл?

Леопольдо Пинсон Варгас (Колумбияның журналистериниң национал комитединиң даргазы): Бир эвес капиталистиг делегейде парлалга магнаттарының углап-баштап турары күчүлүг индустрия болу берген болза, ынчаарга ылаңгыя хөгжүп турар чурттарга улустарның тура-соруун илередип турар хостуг парлалганы тургузарынга чүү идиглиг болур деп бодап турар Силер, дээрги Дарга?

Н. С. Хрущев. Бистің бөгүнгү беседавысты эгелээрде, мен ол айтырыгга хамаарыштыр база-ла чугаалаан мен. Чугаалаттынган чүүлге өлүмнүг каш бодалдарны немеп каары күзенчиг ийик.

Мен хамыктың мурнунда, бо залда олуруп турар, коммунистиг эвес парлалганы төлээлеп турар ол журналистерге ниитилелдиң амыдыралынга парлалганың ролюн болгаш турар черин бистің канчаар көрүп турарывысты чугаалап каар бодайдыр мен.

Үндезин чүүл чүл дээр болза, капиталистиг чурттарда ниитилел өжээтея ангыларга хуваатты-ган туруп турары болгаш ында аңы демисели болуп турары болур. Ол аңы демиселин дарлаттырганнар болгаш дарлакчылар бар чурт бүрүзүнде чорудун турар. Ам бедик хөгжүлделиг капиталистиг чурттарда чаагай чоруктун, аңгы талазы-биле тайбыңның үези эгелээн, эртемниң, техниканың, бүдүрүлгениң бедик хөгжүлдези бүгүдеге деп эргелиг болур чорукту хандырып турар, аңгы талазы-биле ылгалдар чидип турар, аңгы демисели ужур-утказын чидирип турар дээр янзылыг кылдыр капитализмниң чамдык идеологтары бадыткап турар-дыр.

Аңгы демиселиниңден коргуп турар кижилер, бодунуң капиталдары дээш девидеп сирицейнип турар болгаш бодунуң тергиидээшкинин мөңгежилерин күзеп турар кижилер ынчаар чугаалажып турар. Бүдүрүлгениң бүгү-ле чепсек-хереклелерин ээлеп турар болгаш оон-биле чергелештир боттарының эвээш кезик болуп турарын, материалдыг үнелиг чүүлдерни тургузуп турар кижилерни боттарының үптеп турарын билип турар ындыг кижилер ынчаар чугаалап турар.

Шак ындыг хөөннерни, хоозун мере бодалдарны дарлакчылар оларның боттарының холунда туруп турар болгаш оларга дыннангыры-биле барааи болуп турар парлалганы, радиону болгаш телевидениени дамчыштыр улустуң медерелинге киирерин орадлажып турарлар. Ажылчы чоннарны мегелеп төөредир төлээде, боттарының эргелери дээш демиселдиң оруудан оларны чайладыр төлээде, өжээннешкек ангылар чок болуп турар, нацияның иштики чаңгыс эвл, күрүне талазы-биле чаңгыс эп турустунган дээр янзылыг бодалдар, идеялар монополистерге эргежок чугула болуп турар.

Монополистер, империализмниң идеологтары хамыктын мурнунда бодунуң аңгы талазы-биле күжүн, империализмге удур аңгы демиселинге ажылчы массаларны сырый каттыштырарының эргежок чугулазын амдаа медереп билбейн турар ындыг кижилерге ынаныжын салып турарлар.

Бүдүрүлгениң чепсек-хереклелерин ээлеп турар болганда, дарлакчыларның аңгызы парлалганын, радиэнуп, телевидениенин чепсек-хереклелерин база-ла ээлеп турарлар, тодаргайлаарга кижилерге массалыг салдар чедиреринин ындыг чепсек-хереклелерин ээлеп, оларны дамчыштыр тодаргай хөй-ниити бодалын, угаан-хөөннерни бодунга ажыктыг угланыышкынга хевирлеп тургузарын орадлажып турар.

Империализм болза бодунуң идеологтуг ажыл-чорудулгазынга парлалганы, радиону болгаш телевидениени чугула чер кылдыр көрүп, массаларны мегелеп төөредириниң бүгү-ле методтарын болгаш арга-ларын ажыглавышаан, ажылчы чоннарга удур аңгы демиселин чорудуп турар.

Ындыг болган төлээде ажылчы чоннарга, бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежир турар улустарга бодунуң парлалга, радио, телевидение чепсек-хереклелери бар болуру эңза чугула-дыр, империализмге болгаш колониализмге удур демиселди ындыг чепсек-хереклелерни дамчыштыр чорудуп болур болгай.

Ынчалза-даа капиталистиг ниитилелде хөй кезиинде, тодаргайлаарга ажылчы чоннарда, база эвээш кезиинде, тодаргайлаарга, дарлакчыларда пропаганданың, радионуң, парлалганың болгаш телевидениенин чепсек-хереклелеринге болдунар аргалар янзы-бүрү болуп турар. Сөстүп хостуун, парлалганың хостуун конституцияда чарлап турар, демократтыг дижир буржуаз чурттарда бизин чамдык кижилер парлалганын, радионуң болгаш телевидениенин чепсек-хереклелерин ээлеп турар, а өскелери ол чүүлдерни ээлевейн турар. Херек кырында алырга, эрге бар, а ук эргени ажыглаарының болдунар аргазы чок болуп турар-дыр, чүге дээрге, ол болдунар аргалар кедергей кызыгаарлаттынган болуп турар. Кол чүве мында-дыр.

Дарлакчы аңгылар журналистерни боттарының күзелдериниңден болгаш сорулгаларындан бүрүн хамаарылгалыг кылдыр тургузарын орадлажып турар. Чондан үнген болгаш чонга бараан болурун күзеп турар ак-сеткилдиг журналистер бизин черле күзелин боттандырып шыдавас болуп, боттарының парлаарын күзеп турар чүүлүн парлап үндүрериниң болдунар аргазы чок болуп турар. Эң-не быжыг туруштуг болгаш эрес-дидим журналистер капиталга бараан болбайн, бодунуң талантызыг бодунуң үнген аңгызынга хора кылдыр ажыглаарын болдурбайн турарлар. Ындыг кижилерни капиталдың чурттарында кадыг-дошкуну-биле иштеп-сүрүп турар.

Ынчалза-даа боттарының хуузунда эрге-ажыктарын бодаар, быжыг туруштуг эвес журналистер база-ла барын силер билир болгай силер. «Алдын шоодайга», долларга азы стерлингиге бараан болуп турар кижилерге буржуазия төлеп билир дээрзин маңаа чугаалаза чогуур.

Парлалганын аңгы характерлиг болуп турарынга бодумнуң ол үзелбодалымны журналистерге ажыы-биле чугаалаар бодай-дыр мен.

Мында янзы-бүрү кижилер чыылган дээрзин база-ла барымдаалап тур мен. Үлегерлеп чугаалаарга, бо дээрге журналисчи ной ковчег хевирлиг болуп турар-дыр, чүге дээрге силер янзы-бүрү угланыышкыннарның парлалгазын төлээлеп турар-дыр силер.

Янзы-бүрү угланыышкыннарның журналистери ниити үүлдү үүдеп тып болурул?

Ол дээрге хамыктын мурнунда тайбың болгаш янзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш демиселдин айтырыглары боор. Ол

(Уланчызы 2—3-ну арыннарда).

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫНЫҢ УЛАНЧЫЗЫ

(Эгези 1-ги арында).

болза чепсегленииишкинни дүжүрери, маргылдаалыг айтырыгларны тайбын шиитпирлээри дээш демиселлиг айтырыглары болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин барымдаалап тургаш, күрүнелерниң шиитпирлээри эргежок чугула болуп турар өске-даа айтырыглары-дыр. Манаа үзел-бодалдар чадгыс эптиг бооп болур.

Коммунистиг болгаш бүржуаз идеологияларның аразында демисел чоруп турар, ол демисел хөгжүүр болгаш калбарар апаар, ынчаарга ол демисел эң-не мурнакчы, эң-не депшилгелиг марксисчи-ленинчи өөредигни төлөөлеп турар ол күштерниң тиилелгези-биле дөостур дээрзинге бистер бүзүреп турар бис.

Колонизаторларга удур демиселге хамаарышпас чорукту чаалап алган, хөгжүп турар аныяк чурттарда парлалганың ролюнга, бир-тээ ындыг күрүнелерниң төлөөлекчилери мында хөйү-биле олуржуп турар чүве болганда, онзалап доктаарын чөпшээреп көрүнер.

Дыка хөй чурттар политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алдажок, бүрүн экономиктиг хамаарышпас чорукту чедип алыры-биле олар ам-даа улуг ажылды чорудар ужурлуг деп чүвени билир ужурлуг. Мээң чаңгыс эвес удаа чугаалап турганым ышкаш, колонизаторлар боттарының шаандагы колониялларына «дазылчыгаштарны» арттырып кааннар. Колонизаторлар ол улустарны мөлчүүрүнүң хевирлерин болгаш аргаларын үргүлчү солун турар, ынчалзажок алыс утказы мурнуку хевээр артып турар. Бир эвес мооң мурнунда мөлчүүшкүнге, үптеп-дээрбедээшкинге хымыктың мурнунда боо-чепсекке даянган каржы күштү ажыглап турган болза, ам колонизаторлар хосталган дыка хөй чурттарга безин боттарының экономиктиг тергиделин хевээр арттырар дээш, янзы-бүрү чылдактар болгаш шывыглар-биле бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин боттарының холунга арттырбышаан, өске-даа аргаларны база ажыглавышаан оралдажып турарлар.

Бир эвес шаанда колонизаторлар чүгле эрин-шаагайга болгаш чыдага даянып турган болза, ам олар, чугаалажып турары ышкаш, оларга дыңнаңгыр парлаалганы, радиону, телевидениени, шажын-чүдүлгени бөлгаш идеялыг салдарның өске-даа чепсектерин оптуу-биле ажыглавышаан, боттарының үүлгедиглерин идеология талазы-биле чажырып турар.

Колониалисчи ёзу-чурум хевээр арткан чурттарда ам-даа империалистер каржы күшке даянып турар болбайнаан, ынчалзажок олар ында база-ла чаа методтар болгаш аргаларбиле үүлгедип турарлар, сорулга болза ол-ла мөлчүкчүлерниң тергиделгешкинин хевээр арттырып алырында бөлүп турар.

Колониалисчи кинчилерни ап октапкан болгаш боттарының хосталгазы дээш демисежип турар улустар политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алгаш, арада доктаавас, экономиктиг хамаарышпас чорукту боттарынга хандырып алыры оларга эргежок чугула болуп турарының ужурдаа бо. Улустар шаандагы мөлчүкчүлерни, колонизаторларны, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринде оларның айбычыларын кызын үндүрер дээш демисежип турар. Колонизаторларны, мөлчүкчүлерни парлалга, радио болгаш телевидение талазындан кызын үндүрери база эргежок чугула. Ынчаарда парлалга күш-ажылчы улус чоңга ёзулуг бараан болган турар.

Шаандагы колония чурттарда ниитилел бодунуң социал составының талазы-биле чаңгыс аай эвес. Ону барымдаалап көөрү база эргежок чугула. Хосталган аныяк чурттарда улуг улег черлерни, бүдүрүлгелерни эзлеп турар кижилер, колонизаторларның үеинде оларга бараан болбушаан байып алган кижилер бар, ам олар колонизаторларның орнун эзлеп алыр дээш оларны үндүр сывырарынга база-ла күзелдиг болуп турар.

Ажыддан турар кижилерге — ажылчынга, тараачынга, күш-ажылчы интеллигенцияга, оларны ким—эк кештиг азы кара кештиг кижиниң мөлчүү турарының ылгалы чок.

Бо утка-биле алырга, кеш өнүүнүң айтырыы кандыг-даа ужурдуза чок. Ниитилел хөгжүдезинин, ниитилел декиселинин үндезининде аңгы принциви салдынган. Социализм үеинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдери улустың холунда турар, а ындыг болганда парлалга улустың холунга туруп, ооң эргежыктарынга бараан болуп турар. Социализмниң болгаш коммунизмның бедик идеалдары дээш демисежип турар парлаалтага, радиога болгаш телевидениеге, журналистерге байыр чедирип турар бис.

Коммунист болганымда ону силерге чугаалап тур мен, ынчангаш ону билип тур боор силер. Ынчалза-даа мээң коммунист болурум — ол дээрге кымны-даа кайгатпайн турар «чажыт-тыр». Ниитилелде чурттап турар бүгү кижилерге ден аргаларны чүгле социализм парлалганы бүгү улустуу кылып турар деп үргүлчү чугаалап турар бис.

АЙТЫРЫГЛАР: **«Новый Камерун» солунунуң редактору Теодор Миссам-Хан** бодунуң бижимел айтырыынга агаарга, космоска болгаш суг адаанга ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээге Москвага ат салганына тэйбынга ынакшылдыг улустар изиг байыр чедирип турарын айыткан. Дыка хөй санныг чазактар шагда-ла бо керээге ат салган, Камерунуң чааза бодунуң холунуң үжүүн база-ла бир дугаарында салып, ынчангаш «Тайбың—Күнажыл—Төрээн чурт» деп бистиң лозунгувусту ооң бадыткаанынга чоргаарланып турар мен.

Мооң-биле кады бижимел айтырыгның автору, керээге чамдык күрүнелериң ам-даа ат салбаанын демдеглээш, мындыг айтырыгларны салган:

— Ол чорук чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш контроль ёзугаар дүжүрер дугайында керээни чарар сорулгалыг чугаалажыышкыннарны оожумнадып болгу дег шыңгыы моондак болу бээр деп бодап турар Силер бе?

— Чепсегленииишкинни бүгү-ниити дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны бурунгаарладыр төлээде, Совет чазактың бодалы-биле алырга, кандыг хөмчеглерни алыры эргежок чугула болуп турарыл?

Непалдың неделя санында үнер «Самикша» солунунуң редактору Мадамани Дикшит Москва керээзинден төрүттүнген чаа байдалды быжыглаары-биле Совет чазак кандыг базымнарны баш удур кылганы? Керээге ат салган хүнүнден бээр эрткен ол үш айларның түннелдерин канчаар үнелеп көрүп турар Силер? деп айтырган.

Герман Демократтыг Республиканың журналистер төлөөлериниң кежигүнери Г. Краус биле А. Фойгт, Венгрияның — Н. Шиклоши олар ындыг уткалыг айтырыгларны салгылаан.

Н. С. ХРУЩЕВ: Үш тала-биле ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Керээге ат салган чорук улуг таарымчалыг ужур-дузалыг болбайнаан.

Ам безин агаар моон соңгаар радиоактивтиг чүүлдер-биле хораннанмас болгаш кижилер ындыг хораннанган агаарны тынмас болганда кижи төрелгетенге чаагай чүүл болганы чигзиниг чок.

Ядролуг шенелделерни чамдыккезектеп хоруур дугайында Керээни чарганы, делегейниң душкүүрлүг чоруунуң иледе чавырлыышкынынга деткимче болуп, күрүнелер аразында харылзааларның чогумчуурунга дузалап турары, бир эвес күзезиңерзе, делегей ареназында чүткүлдериниң оожүгаарларына кандыг-бир черге-биле дузалап турары маргыш чок. Ынчалзажок делегейниң бо дугуржулгазын шын үнелеп көөрүн база ооң ужур-дузазын эмин эрттир ажыр үнелеп көрбезин күзээн ийик мен. Ядролуг шенелделерни хорууру чепсегленииишкинни дүжүргени ам-даа ол эвес-тир. Харын ооң туржук, чепсегленииишкинни эндере бүдүрүнге безин керээ салдарны чедирбейн турар, чүге дээрге ядролуг чепсектиң эндере бүдүрүүшкүнү мооң мурнунда чоруткан ядролуг шенелделерниң баазазынга үргүлчүлеп турары хараданчыг-дыр. Ооң аңгыда чер иштинге ядролуг чазылдырыышкыннарны чорударының аргазы-биле ядролуг чепсекти сайзырангайжыдары база үргүлчүлевишаан. Чер иштинге чазылдырыышкыннар чепсегленииишкиннери эндере бүдүрүнге дөгүм болуп турзажок, олар агаарны хораннавайн турар, үнүштерни болгаш дириг амытаннарны хораннавайн турар.

Ядролуг шенелделерни хораан чорук ядролуг чепсегленииишкинни эндере бүдүрүнге төнчүүн салбас дугайын мээң база катан сагындырып тураримнең ужуру чүл? Чүге дээрге, ядролуг шенелделерни хоруур дугайында керээни чарганы болгаш ол бижиктиң ужур-дузазының үнелээшкини чепсегленииишкинни дүжүрери дээш демисежип турар ол күштериниң мораль болгаш угаан-бодал талазыбиле сандараарынга чедирбес ужурлуг, дайынны болдурбас дээш демиселге оларның ролюн кошкатпас ужурлуг. Күрүнелер аразында маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээринің чепсээ болур дайынны чайладыр төлээде, чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алыры эргежок чугула.

Үш тала-биле ядролуг шенелделерни хоруур дугайында Керээге чамдык чурттар ат салбаан байдал чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны бергедеи бербес бе дээр дугайын менден айтырын турар-дыр.

Москва керээзин чурттарның болгаш улустарның хөй нуруузу үүгүдүзүнүп көрген. Харын бо керээге ат салбаан кижилер безин, харын аңаа ат салган күрүнелерни шыңгыы шугумчүлеп турган кижилер безин чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле бүгү делегейниң күрүнелериниң баштыңнарының ужурашкан турар дугайын ам боттары чугаалажып база кыйгырып турар.

Ядролуг шенелделерни хораан чорук ядролуг чепсегленииишкинни эндере бүдүрүнге төнчүүн салбас дугайын мээң база катан сагындырып тураримнең ужуру чүл? Чүге дээрге, ядролуг шенелделерни хоруур дугайында керээни чарганы болгаш ол бижиктиң ужур-дузазының үнелээшкини чепсегленииишкинни дүжүрери дээш демисежип турар ол күштериниң мораль болгаш угаан-бодал талазыбиле сандараарынга чедирбес ужурлуг, дайынны болдурбас дээш демиселге оларның ролюн кошкатпас ужурлуг. Күрүнелер аразында маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээринің чепсээ болур дайынны чайладыр төлээде, чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алыры эргежок чугула.

Москва керээзинің чурттарының хөй нуруузу үүгүдүзүнүп көрген. Харын бо керээге ат салбаан кижилер безин, харын аңаа ат салган күрүнелерни шыңгыы шугумчүлеп турган кижилер безин чепсегленииишкинни дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле бүгү делегейниң күрүнелериниң баштыңнарының ужурашкан турар дугайын ам боттары чугаалажып база кыйгырып турар.

Ядролуг шенелделерни кезиктеп хоруур дугайында Керээни чарганы соонда тургустунган амгы байдалды, а ол ышкаш космоста орбитаже ядролуг чепсекти салып үндүрбес дугайында дугуржуушкунну чедип алган чорук чепсегленииишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш демиселге ең таарымчалыг байдалдар-дыр.

Ынчалза-даа бир эвес ажыы-биле чугаалаар чүве болза, ол орукта кол моондак империалистерниң чепсегленииишкинни дүжүрерин күзевейн турары, чепсегленииишкинни дүжүрериндеи коргуп турары болур. Ооң ужурунда чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга империалистиг күрүнелериниң төлөөлекчилери шиитпирлеп болбазын боттары-ла эки билип турар ындыг айтырыгларны өжегерээн идея үндүрүп турарлар.

Өскениң девискээрлериндe турар шериглерни боттарының күрүнелериниче чайладып үндүрери ышкаш ындыг билдингир болгаш тодаргай саналды чижек кылдыр ап көрээли. Ындыг саналды боттандырары чепсегленииишкинни дүжүргени ам-даа ол эвес болбайнаан, ынчалзажок ол чорук чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарга, өске-даа айтырыглар талазы-биле дугуржулганы чедип алырынга эки эгелээшкин болган турар ийик. Ынчалзажок чугаалажыышкыннар талазыбиле бистиң эвилелчилеривис аңаа база-ла чөпшээрешпейн турарлар.

Бо байдалдарда чепсегленииишкинни дүжүреринге кордап болбас ышкажыл деп чугаалаар магат чок. Чок, ол дээрге шын эвес түпнел-дир. Чепсегленииишкинни дүжүрери — боттаныы болур сорулга-дыр. Ол сорулганы боттандырар төлээде, ону чедип алыр дээш демисежип турар бүгү кижилериниң күзенииишкиннерин көвүдедери эргежок чугула. Ынчалза-даа империалистиг чурттарның чазактарынга салдар чедирер күштериниң четпес сырый каттышканын, чепсегленииишкинни дүжүреринге сонуургалдыг күш-ажылчы улус дыка хөй чурттарда ам-даа четпес организастаттынганын чугаалап каар ужурлуг. А чогум-на харын чепсегленииишкинни дүжүреринге удурланып турар чазактарга дээштиг салдарны улус чедирер ужурлуг; улус чазактарга шиитпирлиг салдарны чедирип, чазактарны солуп шыдаар ийик, улус бодунга чедингир бүгү чепсектерни, ооң иштинде парламент болгаш парламент эвес чепсектерни чепсегленииишкинни дүжүреринге шаптыктап турар кижилерге удур, чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрерин күткүп турар кижилерге удур ажыглап болур ийик.

Чепсегленииишкинни дүжүрери дээш, термоядролуг дайынга удур демисежип турар улустарның шимчээшкини сөөлгү чылдарның дургузунда хемчээл чок өскен. Тайбыңны үнелеп турар бүгү кижилер, ооң иштинде депшилгелиг журналистер тайбыңны камгалаар дээш боттарының күзенииишкиннерин улам каттыштырар дээрзинге чигзиниг чок.

АЙТЫРЫГЛАР: **Перунуң «Ревиста де Латиноамерика» журналының кол редактору Сесар Севальос Аларкон биле Колумбиядан келген Леопольдо Пинсон Варгас мындыг айтырыгларны салганнар:** Германия-биле тайбың керээзин чарарынга болгаш берлин айтырыын шиитпирлээринге чедирип болгу дег кандыг-бир хөмчеглерни баш удур алыр деп турар бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Европаның төвүнде болгаш ылаңгыя Барыын Германияда керектерниң байдалынга хамаарыштыр салдынган айтырыгда дүвүрээзин илерел турар-дыр. Ол дувүрээзин бүрүн бадыткаттынган.

ГФР-ниң башкарыкчы бөлүктери чурттуг милитаризастаарын шапкынчыдарының политиказын үргүлчүлеп турар. Чүгле сөөлгү 8 чылдарның дургузунда безин дайын белеткелдеринге барыын-герман чон 100 миллиард хире марканы үндүрген, ынчаарга ГФР-ниң шериг чарыгдалдары чыл келген тудум-на өзүп турар. Барыын Германияның ындыг-ла улут эвес девискээри ам безин миллиондан эвээш эвес солдаттар мөөңнеттинген шериг лагери кылдыр хуулган, янзы-бүрү мун-мун ракеталарны сайтара тургускан, он-он шериг баазаларын болгаш арсеналдарны тургускан. ГФР-ниң чазаа бундесверни ядролуг чепсек-биле чепсегленээри чедип алырын аажок ораладжып турар.

Барыын-герман милитаристер болгаш адаан-өскээн негекчилери болза Герман Демократтыг Республикага боттарының корум-чурумнарын нептередир дээр дугайында күзелдерин үргүлчүлеп турарлар.

Москва керээзиниң ёзузу-биле ындыг политиканың ниитилежир чүүлдаа чок болгаш болуп-даа шыдавас деп чүве билдингир.

Милитаристерни болгаш реваншистерни бектептер база чуртту тайбың демократтыг оруктан, өске күрүнелер-биле, чүүн-даа мурнунда, Герман Демократтыг Республика-биле найырадлыг болгаш кады ажылдажылганың оруу-биле углаптар күштер барыын-герман чоннуң иштинден тыптыр дээрзинге чигзинмейн турар бис.

ГДР-ниң чазааның туружу билдингир: ол болза ГФР-биле оларның бот-боттарының аразында харылзааларның ең чүгула аймыгларының талазы-биле дугуржулганы чедип алырынче угланган.

Совет Эвилели герман тайбың таарыштырылганы амгы делегей харылзааларының ең кол айтырыы деп көрбүшаан, ол айтырыгны бирги черге-ниң чугула кылдыр санап турар. Герман тайбың керээни чарарын болгаш аңаа үндезилээш Барыын Берлинде байдалды таарыштырып шиитпирлээрин Совет чазак саналдап турар. Ол санал тускай хамаарышпас ийи герман күрүнелериниң туруп турарының боттуг фактызын болгаш тускай политиктиг Барыын Берлиниң туруп турарының боттуг фактызын барымдаалаарынга үндезилеттинген.

Герман тайбың таарыштырылганың айтырыгларынга дугуруштунган шиитпирлерни чедип алыр дээш Совет чазак күзенииишкиннерин үргүлчү салып келген. Бир эвес барыын талакы күрүнелер делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче ёзулуг-ла сонуургалдыг чүве болза, олар герман тайбың таарыштырылганын айтырыгларын шиитпирлээринге үндүрүп турарлар.

АЙТЫРЫГ: **«Жиче Варшавы» солуннуң кол редактору Г. Коротыньский болгаш ПАП-тың директору М. Гофман** хөй талалыг атлантика термоядролуг күштерни тургузары ГФР-ни атомнуг чепсек-биле чепсегленээри ол болур ийик, ол бодалды боттандырары Европага тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кандыг ургжуктарны тургузуп болурул? деп айтырыгны сонуургааннар.

Н. С. ХРУЩЕВ: НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерин тургузары болза термоядролуг дайынны өөскүдериниге улам-на улуг айылды чайлаш чок төрүттүндүрер. Кандыг-даа негелделерни кедүрүп, кандыг-даа тайылбырларны чогаадып турза, НАТО-нуң ядролуг күштери хөй талалыг болур деп, чаңгыс ол факт бодун боду-ла чугаалап турар. Ол болза барының герман тала, тодаргайлаарга, ең-не калчаарын, өжөөнзирек, дайынзырак тала ядролуг чепсектиг апаар болгаш ол чорук термоядролуг дайынны өөскүдериниң улам улуг айылын тургузар. Ынчангаш тайбынга ынакшылдыг улустар НАТО-нуң хөй талалыг ядролуг күштерни тургузарынга шиитпирлии-биле удурланып турар.

АЙТЫРЫГ: **Бразилияның «Диарио де Нотисиас» деп солунунуң редактору Апарисио Виена э Сильва** мынча деп айтырган: Варшава Керээзиниң кирижкичилери болгаш Атлант керээзиниң чурттарының аразында бот-боттарынга халдашпас дугайында Силерниң бодалыңар кандыгы?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының ол айтырыг талазы-биле туружун бис удаа-дараа тайылбырлап турган бис. НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының аразында бот-боттарынга халдашпас дугайында керээни чарып болур деп санап турар бис. Ындыг керээ болза, алыс утказын ап көөрге, күштү ажыглаарын болгаш күштү дөгөөрүп болдурбас дугайында бот-боттарының хүлээлгези болур ийик. Ындыг керээни чарары кайы-даа талага когарал чедирбес. Харын оларның кайызында бодунуң айыыл чок болуруунга улуг идегелдиг болур. Бодунуң ужурутказының талазы-биле халдашпас дугайында керээ ядролуг чепсектаг талаалардың аразынга тайбыңның керээзи болур ийик.

Ындыг керээни чарарын хевирлээринге хамаарыштыр база кандыг-даа бергелер чок.

НАТО-нуң чурттарынга бодаарга, Варшава Керээзиниң чурттары ындыг керээни чарарынга улуг сонуургалдыг даар чергелиг үүвени НАТО-да кирип турар чурттарның ең дайынзырак күштери шынзыдарын оралдажып турарлар. Элдептиг логика-дыр. НАТО-да кирип турар чурттарда болгаш Варшава Керээзиниң чурттарында хөделиишкини дөмей термоядролуг бомбалары бар дээрги бүгүдеге билдингир-ле болгай. Ынчангаш амгы үениң байдалында дайынның бүгү-ле уржуктарын боттуубиле көөр херек. Дайынны эгелээри белен, ынчалза-даа ону доктаадыры берге. Ынчангаш дээрги империалистер ону угаазылалдыы-биле өөренип көөр ужурлуглар.

Халдашпас дугайында керээни чарарынга Варшава Керээзиниң чурттары-даа, НАТО-нуң чурттары-даа сонуургалдыг дээрги тодаргай. Чүгле ол чурттар эвес, харын делегейниң өске-даа чурттары сонуургалдыглар.

АЙТЫРЫГЛАР: **Парлалга ажылдакчыларының Аргентина федерациязының секретары, «Кларин» солуннуң редактору Эдуардо Хосаминиң** бижип турары болза: бүрүн эргезинге бөгүн кыжанып турар, алжир революцияны . камгалаарынга Совет Эвилели кандыг хемчеглерни саналдап болурул? Бүгү делегейниң улустарының дувүрелин бөгүн болдуруп турар марокко-алжир үскүлежиишкинге хамаарыштыр Н. Хрущев Дарганың бодалы кандыгыл?

Ол ышкаш айтырыгларны Болгарияның журналистери эштер **Г. Боков, Х. Трайков, И. Игнатов, И. Кюльовский** олар база салганнар.

Н. С. ХРУЩЕВ: Ийи араб күрүнелериниң аразында тыптып келген чепсектиг марокко-алжир үскүлежиишкинниң талазы-биле бодунуң сеткилдүвүрелин Совет чазак илеретпейн барып шыдавас.

Ол үскүлежиишкин кызыгаар маргылдаазындан эгелээн дег болган. Ынчалза-даа бир эвес ону ханызыбиле көөр, өөренип көөр чүве болза, ол оон-даа артык шыңгыы дөстүг. Колониалдыг дарлалды ап октапкан улустарның дешилгелиг шимчээшкинин ара доктаадыр, хосталган чурттарга бодунуң экономиктиг тергиделин хевээр арттырар, ол чурттарны капиталистиг үндезинге тудар дээш, монополистиг бөлүктер ең янзы-бүрү хемчеглерни ап турарлар. Алжир биле Марокконуң аразында үскүлежиишкинниң өөскүп келгениче империалистер адыштарын дүрбүп, өөрүп турарлар. Ынчангаш боттарының кара сагыштыг сорулгаларын эдербишаан, империалистер ол үскүлежиишкинни бар шаа-биле изидип, чидиглендирип турар.

Ол үскүлежиишкин-биле холбаштыр, колонизаторлар-биле шиитпирлиг болгаш хан төгүүшкүнүг демиселге бодунуң тускай хамаарышпас чоруун чүгле чоокта чедип алган алжир улусту хаара туткан дувүрээзинни черле билип болур-дур.

Марокко чазак коловиализмниң оларга арттырып каны кызыгаар айтырыгларын тайбың таарыштырылганың оруу-биле эвес, харын боо-чепсектиң күжү-биле шиитпирлээр деп шиитпирни үндүргени хараадаачыг-дыр. Алжир биле Марокконуң аразында чепсектиг үскүлежиишкинни үргүлчүлээр чорук болза, тургустунуп келген байдалды ол күрүнелериниң иштики херектеринге хол-гаарлаарынга ажыглаарын ораладжып турар чүгле империалистерге ажыктыг.

Бо үскүлежиишкин болза ол ийи кожа араб чурттарның национал сонуургалдарынга үндезини-биле чөрүшкек болуп, оларның ийилил чок чоруунга кыжанығны тургузуп, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаарының чугула болгаш соңгаарладыышкын чок сорулгаларын шиитпирлээриндeн ол чурттарның чазактарының кичээнгейин чардыктырып база африка күрүнелериниң чаңгыс эвинге болгаш дем каттыштырылгазынга улуг когаралды чедирип турар.

Аңгы күрүнелериниң иштики херектеринге өске күрүнелериниң холгаарлап киришпезининиң туружун Совет чазак кезээде барымдаалап келген болгаш барымдаалап-даа турар, ынчаарга бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны, ооң иштинде кызыгаар чөрүлдээлерин сонуургалдыг талаларның аразынга дорт тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээн турарын бистиң чазаавыс саналдап турар. Совет чазактың бодалын ёзугаар алырга, Марокконуң болгаш Алжирниң аразында амгы чөрүлдээ чогум-на шак ынчаар шиитпирлеттинген турар ужурлуг. Марокко-алжир чөрүлдээни тайбың шиитпирлээр сорулга-биле боттарының чаагай сеткилдиг дузалажылгазын саналдаан элээн хөй африка болгаш араб күрүнелериниң күрүне ажылдакчыларының инициативазынга байыр чедирбейн барып болбас. Бо чаагай херекке чедиишкинниг болурун оларга сеткиливистиң ханызындан күзеп турар бис.

Кайы-бир чурттуң социал-политиктиг болгаш күрүне хөгжүлдезинің айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң бодалывыс кандыгыл диже, ол айтырыгларны ук чурттуң чону даштыкыдан холгаарлаашкын чокка боду шиитпирлээн турар ужурлуг деп, ол дугайын чаңгыс эвинге болгаш дем каттыштырылгазынга улуг когаралды чедирип турар.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы совет улус болза, бодунуң хосталгазы база хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарның талазынга, хамаарышпас чоруун чаалап алгаш, ол хамаарышпас чорукту быжыглаар болгаш ажылчы чоннарга дээре амыдырал байдалдарын тургузуп бээр дээш ажылдап турар кижилериниң талазынга туржуп турарын билир болгай силер.

АЙТЫРЫГ: Бодунуң национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар Анголаның чонунга каш сөстү чугаалаарын **Анголадан келген журналист Ситу Гаспар дилээн.**

Н. С. ХРУЩЕВ: Бодунуң хосталгазы дээш маадырлыг демиселди чорудун турар Анголаның чону-биле ханы эп-сеткил каттыжыышкынының бодалын Совет чазак болгаш совет улус илергейлеп, колониалдыг дарлалды узуткаары болгаш хамаарышпас күрүне болур чоруун Анголаның чаалап алыры дээш ол чөптүг демиселди шиитпирлиг деткип турар, Совет Эвилелиниң улустарының сагышсеткил каттыжыышкыны демисежип турар Анголаның чонунуң талазында.

Анголада байдалдың дугайында Медеглелин Совет чазак 1961 чылдың майда парлаан. «Анголада колониалдыг дээрбечи дайынны соксадыр кылдыр Португалияны албадаары бүгү күрүнелериниң болгаш улустарның хүлээлгези болур» деп ук Медеглелде онзалап демдеглээн болгай.

Бодунуң чуртундан колонизаторларны дүрген үндүр сывырар дээш Анголаның чонунуң чөптүг демиселинге, бүрүн хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын ооң чедип алырынга дузаны Анголаның чонунга чедирери делегейниң бүгү улустарының ыдыктыг хүлээлгези болур.

АЙТЫРЫГ: **Перунуң «Коррео» солунунуң корреспондентизи Херман Карнеро Роке** мындыг айтырыгны салган: Латин Американың улустарының хосталгалыг демисели калбарган тудум-на тайбың кожа-хелбээ догуниаашкын быжыгар дээрзинге идегеп турар Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Колониалдыг дарлалдың адаанда улустарның хосталгалыг демисели азы монополистиг капитал тергидээн чурттарда ажылчы чоннарның демисели болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары — ол дээрге мырынай-ла ийи аңгы билиишкиннер-дир, оларны холуп болбас. Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының лозунгун чамдык кижилер хажыдарын болгаш ону боттарының сорулгаларынга ажыглаарын күзеп турарлар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээрге, улустар боттарының мөлчүкчүлеринге удур, дарлакчыларга удур хосталгалыг демиселин соксадыр ужурлуг деп бадыткаарын олар ораладжып турар. Ол дээрге, ханы хажыдыышкын-дыр, империалистерге болгаш колонизаторларга удур улустарның хосталгалыг демиселин, ол ышкаш монополистиг капиталга удур ажылчы чоннарның аңгы демиселин көшкадырын күзээн кижилер ук хажыдыышкынны өжегерээн кылып турарлар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын деп билиишкин болза янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң аразынга харылзааларны тодарадып турар болгай.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының прицциви Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының үндезини болуп турар. Улустар аразында маргылдаалыг айтырыгларны тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принцивинге үндезилээш, чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээрин чедип ап турар бис. Амгы үениң байдалдарында ындыг даштыкы политика кара чаңгыс шын дээрзинге бүзүрээр бис, ынчангаш ол угланыышкынны быжыы-биле барымдаалаар апаар бис.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаары эргежок чугула болгаш ол черле болдуруп болур. Ынчалзажок ол дээрге, мөлчүткен улустарның болгаш оларның даштыкы мөлчүкчүлериниң аразынга азы ажылчы чоннарның болгаш оларның дарлакчыларының аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаары болур ужурлуг дээни черле ол эвес-тир. Маңаа дугуржулга черле туруп болбас, эптежилге черле туруп болбас, чүге дээрге, чон бүрүзү даштыкы мөлчүкчүлерни үндүр сывырары азы иштики мөлчүкчүлериниң тергиделин дүжүрери дээш хосталгалыг демиселди чорударынга ыдыктыг эргелиг болгай.

Янзы-бүрү ниитилел-политиктиг системаларлыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээш туржуп турар бис, ынчалзажок өске талазында бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар, бодунуң хосталыышкыны дээш демисежип турар улустарга деткимчени көргүзүп турар бис. Шак ында кандыг-даа чөрүлдээ чок ийин.

Совет Эвилели, чижээлээрге, Англия-биле бодунуң харылзааларын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынга үндезилээш тургузуп турар. Ынчалзажок ол дээрге, эрги азы чаа, элээн чажырган-даа хевир-биле өске улустарга хамаарыштыр бодунуң тергиделин хевээр арттырарын ораладжып турар англи империализмниң политиказы-биле бистер эптежип болур бис дээни ол эвес-тир.

Англия-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаары дээш Совет Эвилели туржуп турар, ынчалзажок англи империалистерниң тургусканы Малайзия — ол дээрге, колонизаторжу эрги политиканың чүгле чаа хевиридир деп чугаалап турар бис. Мурнуу-Чөөн Азияга бодунуң колониалдыг тергиделин хевээр арттырарын англи империалистер күзеп турарлар, ынчангаш олар Малайзия деп күрүнени тургусканнар, ол районга эрги политиказын чаа чагдыныышкынның адаа-биле уламчылап чорудар дээш эргижирээнин солуур бодап турарлар-дыр. Улустарның аңаа удурланып турары, империалистиг, колонизаторжу ындыг политикага удур оларның демисежип турары черле шынныг херек-тир.

АЙТЫРЫГ: **Аргентинаның парлалга ажылдакчыларының Федерациязының секретары, «Кларин» солуннуң редактору Эдуардо Хосами** бижимелбиле мындыг айтырыг салган: Совет Эвилели болгаш социалистиг өскедаа чурттар-биле Аргентинаның харылзаалары Аргентинаның политиктиг чагырыкчыларының буруузу-биле сөөлгү чылдарда баксыраан болгай, ук чагырыкчылар ийи чурттарның аразынга эки харылзааларны моондактап турарлар. Аргентинаның чаа чазаа-биле ол харылзааларны экижидеринге кандыг перспективалар бар деп Совет чазак санап турар ирги?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет-аргентин харылзаалар Совет Эвилелиниң хамаарышпас чылдаганнарның ужуруда сөөлгү чылдарда шынап-ла сайзыраваан болдур ийин.

Бистиң чурттарывыстың аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы тургузарынга бүгү-ле байдалдар бар деп санап турар бис. 1953 чылда чедип алдынган совет-аргентин садыг дугуржулгазы экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге багай эвес үндезини болуп турган. Аргентинаның даштыкыже үндүрер чаңчыл болган бараанларынга орнаштыр машина дерилгелерин, прокатты болгаш өске-даа үлетпүр кылыгларын Совет Эвилели хөйү-биле чорударын ол дугуржулгада көрген турган. Ынчалзажок, ук дугуржулганы 1962 чылдың майда Аргентина боду чаасказан күш чок болдуруп каны хомуданчыгдыр.

Бүгү-ниити сонгулдаларның түнелинде амгы үеде Аргентинада эргечагыргага президент Артуро Ильиа баштаан чаа чазак кирген. Бүгү чурттар-биле харылзааларны быжыглаарынче болгаш калбартырынче угланган политиканы бодунуң чаазаа чорудар дээрзин Аргентинаның чаа президентизи медеглээн.

Президентиниң ол бодалынга Совет чазак байыр чедирип, найыралдың, бот-боттарын билириниң болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың харылзаалары бистиң чурттарывыстың аразынга хөгжүп эгелээр дээрзинге идегеп турар.

АЙТЫРЫГ: **Бразили журналист Фредерико Морайс** мынча деп айтырган: Мээң чуртумнуң иштики политиктиг байдалының бергелерин кичээнгейге албышаан, Бразилияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга садыг харылзааларын калбартыр аргаларның дугайын бодап турар Силер бе? Ынчаарга ук харылзааларга удур күштер мээң чуртумда бар болуп турар болгай. Ындыг садыг харылзааларының түнелинде ийи талалар кандыг артык ажыктыг чүүлдерни ап болур деп бодаар Силер?

Н. С. ХРУЩЕВ: Совет-бразили харылзаалар амгы үеде таарымчалыг хөгжүп турар.

Улустар аразының элээн хөй айтырыгларының талазы-биле Бразилияның болгаш Совет Эвилелиниң туруштары чоокшулажып азы дүгжүп турар. Ол дээрге, хамыктың мурнунда янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказынга үндезилээш, улустарның аразынга тайбыңны быжыглаары, чепсегленииишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери, дайын пропагандазын хоругдаары, ядролуг шенелделерни хоругдаары, колониализмниң артыышкыннарын үзүткаары болгаш амгы үениң өске-даа улуг айтырыгларынга хамааржыр.

ССРЭ-ниң болгаш Бразилияның дашкаар үндүрер чаңчыл апарган бараанларын садыглажырынга боттоттарының сонуургалдыг чоруу ийи чурттарның аразынга садыг харылзааларын хөгжүдеринге таарымчалыг арганы тургузуп турар. Ол чорук ылаңгыя ССРЭ-ниң болгаш Бразилияның аразынга узун хуусаалыг сады

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ БЕСЕДАЗЫНЫҢ ТӨНЧҮЗУ

(Эгези 1—2-ги арыннарда).

Коммунистиг шимчээшкинде, социалистиг чурттарның аразында харылзааларда бар бооп турар чөрүлдээлер — коммунизмниң дайзыннарынга, тайбын болгаш социализм хереэнин дайзыннарынга таарымчалыг чемиш-биле дөмей болур. Оларга ындыг таарымчалыг чемишти берип турганының база тайбынның болгаш социализмниң өнүктерин хомудатканының херээ чүү деп?

Бистиң ленинчи партиявыс чөрүлдээлерни ажып эртер, социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эвин марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеп быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылыр апаар.

АЙТЫРЫГ: Эквадордан келген журналист Мальдонадо Саласар айтырган: Чамдык совет чогаалчыларның чогаалдарын номчуп көөрүмге, ында күрүне аппарадының бюрократизмин аажок шынгыы шүгүмчүлеп каан болгулаар-дыр. Күрүне болгаш Коммунистиг партия бюрократизм-биле демиселдин айтырыын канчаар шиитпирлеп турарыл?

Н. С. ХРУЩЕВ: Ол-бо чуртта ажылчын аңгы, ажылчы чон эргечагырганы бодунуң холунга ап турда, күрүнени чаартын тургузарының онза нарын болгаш берге сорулгалары оларның мурнунга туруп келир болгай. Ындыг оруктап чорупкан улустар ону боттарының дуржулгазындан билип турарлар, а ол оруктап моон соңгаар чоруур апаар улустар — бүгү-ле улустар шак ол оруктап чоруур дээрзинге бүүрээр бис — ындыг янзылыг бергелерге база-ла таваржы бээрлер.

Кажан ажылчын аңгы эрге-чагырганы бодунуң холунга ап турар үеде, ол чогуур белеткелдиг кадрлары чок, күрүнени эргелеп башкарарының чаңчылдары чок болур. Ол черле билдингир. Кандыг-бир капиталистиг чуртта күрүне херектеринче ажылчын кижини киирип турар деп бе ынчаш? Чогу-ла билдингир. Бо дээрге сээц угаан-сарыылыңга эннешпес чүве-дир, ол айтырыглар-биле ажылдап шыдаар кылдыр тускай белеткээн кижилер бар деп анаа чугаалаар болгай.

Ооң ужурунда эрге-чагырганы бодунуң холунга алгаш, ажылчын аңгы күрүнени эргелеп башкарар талазы-биле бодунуң кадрларын, үлетпүрү эргелеп башкарар талазы-биле бодунуң кадрларын тургузар, бодунуң эртем кадрларын тургузар, бодунуң техниктиг интеллигенциязын тургузар, бодунуң чогаадыкчы интеллигенциязының, чогаалчыларының, журналистериниң кадрларын тургузар ужурлуг. Харын чогум-на бодунуң кадрларын, тодаргайларга, мөлчүкчүлерге эвес, харын ажылчын аңгыга, ажылчы чоннарга бараан болуп ажылдап бээр ындыг кадрларны тургузар апаар.

Капиталистиг чуртларда буржуазия, чижээ, силерниң күүжүр журналист эштериңерни азырап, олар эки чараш болурга эвес, харын капиталистиг, помещиктерниң аңгызынга ол журналистер шынчы бараан болзун-дээш азырап турар болгай. Ынчаларга эрге-чагырганы ажылчын аңгызын алганының соонда ындыг кижилерниң психологиязын чаартыры ындыг-ла чиик эвес болур.

Күрүнени эргелеп башкарар чорукту бодунуң холунга алгаш, ажылчын аңгы, ажылчы чоннар бодунуң ортузундан чаа кадрларны деп-шидер. Бодунуң дугайын чижек кылдыр айтыры эпчок дижир болгай. Оон-биле чөпшээрежир мен. Ынчалза-даа черле ынчаар кылыр деп бодап тур мен, ынчангаш мени ол дээш шыңгыы буруудады бербес боор,силер деп идегеп кайын. Шаанда тараачын чораан бөдүүн ажылчын кижини мени. Коммунистиг партия, совет улус бедик эрге-дужаалче деп-шидип үндүрген. Ынчаарга ам мен силерниң-биле Донбасстың шахтёру, анаа ажылчын кижи боон эвес, харын күүлүг күрүненин — улуг Совет Эвилелинин баштыны боон ужуражыр тур мен. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).** Бистиң чуртувуста улуртур албан-дужаалдарны чоннуң иштинден деп-шип үнген кижилер ээлеп турар.

Бодунуң үе-шаан чурттап эртип турар капиталистерниң, помещиктерниң аңгызы өлүрде ирии болгай, ол ириирде агаарның байдалынга дүдүксүг ириикчи чытты арттырып каар. Ынчангаш социалистиг революцияның тиилээнинин соонда-даа үр үениң дургузунда чаа ниитилелдин кижилеринге буржуаз психологияның артыышкыны артып калган турар. Эң-не депшилгелиг аңгы болур ажылчын аңгының ортузунга безин ниитилел амыдыралының болуушкуннарын буржуаз өзү-биле билириниң салдарынга алыскан кижилер тургулаар. Хамааты дайынның үеэинде ажылчыннарның иштинден Кызыл Армияга удур ак гвардейжилериниң талазынга бооп дайылдажып турган дедир төрүттүнгеннерге таварышкылаан мен.

Чаа социалистиг күрүнени тургузары, чурттун ажыл-агыйын чаа үндезиннерге эде тургузары, күрүне механизминин бүгү звеноларын тургузары болгаш ажылдап кылыры — ол дээрге нарын болгаш үр үениң ажыл-чорудулгазы-дыр. Ынчаарга чаа ниитилелди тудуп тургузарының эң берге сорулгазы болза, кижилернин медерелинде эргиниң аотышкыннарын үзүткаары болур. Кижилернин психологиязын өскертиринге бодаарга, чуртта социал-экономиктиг байдалды өскертири чиик болур. Дүжүр октаттырган болгаш чылча шаптырган тургузугнуң артыышкыны болур буржуазчы артыышкыннарны бистиң партиявыс, совет улус кам-хайыра чокка чылча шаап турар. Бистер эргиниң артыышкыннарын сойгалап илередириңден кортпас бис, чүге дээрге чүгле оларны сойгалап илередип турган, оларны ам чедиишкинниг тура тыртып үзүткап болур болгай.

Эргиниң эң-не аар артыышкыннарының бирээзи — бюрократизм болур. Ол хүгбай бак чорукка удур демисежирде административтиг хемчеглер эргежок чугула-даа болза, анаа административтиг хемчеглер четпес. Бюрократизмни кара бажыңга олуртун каап хоржок-ла болгай. Бюрократизмге удур демисел дээрге, хамыктың мурнунда бюрократтың психологиязынга удур демисел болур. Бюрократизмни үзүткаары дээш демиселди бистер административтиг хемчеглер-биле-даа, ол демиселге чечен чогаалдың болгаш парлалганыя чидиг чепсээн ажыглап турган, кижизидилгениң аргазы-биле, шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң аргазы-биле-даа эң-не шиитпирлиг чорудун турар болгаш чорудар апаар бис. Бюрократизм-биле демиселге шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел шынчы чепсек болур. Бо айтырының талазы-биле чугаалаза чогуур чүүлдүн шуптузу ол боор. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

АЙТЫРЫГ: Канададан келген журналист дээрги Шарлотта Ганьоннуң айтырганы болза: Тарааны Совет Эвилелинин даштыкыдан садып ап турары-биле холбаштыр барыын талакы парлалгада янзы-бүрү чүүлдер бижиттинип турар. Тарааны садып ап турарының чылдагаанларының дугайында Хрущев Дарга чүү чугаалап болур ирги?

Н. С. ХРУЩЕВ: Хамыктың мурнунда моңу чугаалаар апаар. Бир-тээ бис кызыл-тасты капиталистиг чурттардан садып ап турар болганывыста, ол дээрге бисте бо чылын бодувустуң кызыл-тазывыс четпес болганы ол-дур. Бир эвес бодувустуң кызыл-тазывыс четчир турган болза, бис ону садып ап турбас ийик бис. Бистиң кызыл-тас садып ап турарывысты дугайтыр барыын талакы парлалгага эвээш эвес нүгүлүг чүүлдер парлаттынган. Ынчанмыже капиталистиг делегейниң болгаш ооң парлалгазының ол хыы ханып, өөрүп турар чоруу ооң бодунга-ла харын багай боор доостур. Бистиң кызыл-тас садып ап турарывысты дугайтыр олар улам-на хыы ханып, өөрээн тудум-на, олар демги бир чери-биле малгашка олурупторга улам-на эчигей апаар.

Бисте бо чылын кызыл-тастың чедишпейн турар чоруу болза, агаар-бойдустуң эң таарымча чөк байдалдарының тургустуңнаны-биле тайылбырлаттынар. Бо чылын көнчүг соок, чыккылама берге кыш болган. Ынчангаш хөй-хөй районнарга күзүн тараан тарылгалар өлген. Күзүн тарыыр тарылга деп чүл дээрзин силерниң чамдыынар билир боор, күзүн тараан тарылгага хар чөк. соок кыштың айылы аажок улуг болур болгай. Ол чорук дүжүттү кудулаткан, а чамдык черлерге бистер күзүн тараан черлерни чазын тарыыр культуралар-биле катап чаштырар ужурга таварышкан бис. Бистин дыка хөй районнарывыска күзүн чажар культураларының дүжүттүү чазын чажар культураларыындан бедик боop турар болгай.

Ооң ангыда бо чылдың чайы базала кан болгаш изиг болган. Сибирьде болгаш Казахстанда кур черлериниң аажок улуг делгемнери, а ол ышкаш чуриттун Европа кезээнин чамдык дыка делгем девискээрлери хөлчөк кандаан. Бисте бо чылын кызыл-тастың четпес болганының ужуру ында.

Айтырыг мынчаар тургустунуп турган: бир эвес тарааны чарыгдаарын өйдээринче, албан өзүзү-биле таарыштырарынче шилчиир болза, чурт иштинден тарааны бо чылын садып алырын өөренип көрүп турган, бодувустуң курлавырларывыс-биле ажырбайн барып болур турган бис. Ол-даа янзылыг кылган болзувусса, биске кандыг-даа аш кыжанмас турган. Элээн хоолулуг, ынчанмыже бистиң улузувустуң чанчыкканы кызыл-тастан болгаш көк-тараадан арай куду шынарлыг продуктулар бисте бар болгай. Бир арга ындыг турган.

Ынчалза-даа бистер чурттакчы чонга немелде бергелерни таварыштырбас дээш өске арганы ажыглаар, кызыл-тасты капиталистиг рыноктаа садып алыр деп шиитпирлээн бис. Бистер Канададан 6 миллион 800 мун тонна кызыл-тасты садып алдывыс. Ол ышкаш тарааны Совет Эвилели Австралиядан болгаш оон-даа өске чамдык чурттардан садып алгаш. Румын эштер бистерге дөрт үүс мун тонна кызыл-тасты чөэлиге бергел. Ам кызыл-тасты АКШ-тан садып алыр дугайында чугаалажыышкыннар база чоруп турар. Ынчалза-даа оон кызыл-тасты садып алыр бис бе, азы чок бе дээрзи амдыысында билдинмес. Бир эвес американнар кызыл-тасты садарда, кандыг-бир кызамалдыг негелде сала бээр чүве болза, ынчан бистер Америкадан кызыл-тасты садып албас-даа бис. Херектин байдалы ындыг болуп турар-дыр.

Бо байдалдарда бистер тарааны чарыгдаарда бүгү-ле хемчеглер-биле камнаарывыс билдингир. Бистер тараанын бар курлавырларын шыч ажыглаар болзувусса, чурттакчы чоңну четчири-биле хандырып шыдаардаа бис.

Ынчалза-даа өөнүктер, дээргилер, амгы, бо аар-берге чылдың үржүктарын келир чылда-ла ажып эртер дээш бистер эртемге болгаш техникага даянмышаан, бүгү күжениишкиннерни ап чоруткан бис.

Келир үеде четчир санныг тараны магадылаан турао ужурлуг хемчеглерни ам партия болгаш чазак ап чорудун турар. Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин көвүдеидир дээш күжениишкиннерни мобилизастап турар бис. Бо чылын бистиң чуртка 20 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрген турар. Бистиң заводтарывыстың күчүзүн бо чылын бүрык 8 миллион тоннага улгаттырар бис, а келир чылын — 9 миллион тоннага чедирер бис.

1965 чылда минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер заводтарының күчүзү 35 миллион тонна чедер, а оонда көвүдей берип база чадавас. Деннеп көөрү-биле АКШ-ка 1962 чылда 35 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни бүдүргенин чугаалаайн.

Ам бистиң партияның Төп Комитединиң Пленумунга белеткенин турар бис, анаа химия үлетпүрүн шалыпкын хөгжүдер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдан кылыр.

Америк көдээ ажыл-агыйның «чижыттарының» бирээзи болза, АКШ-та тараа культураларының шөлдеринге хөй минералдыг чемишчидилгелерни төп турарында, а ону амдыызында бисте кылбайн турар болгай. Оон ужурундан дүжүт коллуунда-ла чаъсчыгаштан хамаржып турар апаргаи. Ынчангаш эргиниң үлегер сөзүнде: «Динмирээшкин болбазын шаанда, тараачын тейлевес» деп чугаалаары ышкаш болуп турар. Ынчан кандыг-бир халап болу бергенде, тараачын кижиниң сагыжынга бурган кирип келир турган-дыр.

Бистер бойдустуң шаптараазынныг чоруунун хоралыг уржуктарындан хосталырын, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарында-даа доктаамал дүжүттерни өстүрүп чедип алырын күзеп турар бис. Бо сорулгага бистер эртемни, химияны, суггарылганы долузу-биле ажыглаар ужурлуг бис.

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрериң көвүдедири-биле кадыы, суггарылганы калбаа-биле хөгжүдерин база баш удур көрүп турар. Суггаттыг чер ажылын хөгжүдери дээрге, минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрери ышкаш база-ла хөй капитал салыышкыннар-биле холбаалыг. Мурнунда биске ол берге турган, ынчаарга ам ол сорулгага хөй хөренгилерни үндүрүп ыыдаар апаргаи бис. Ооң ужурундан ол хемчеглерни ам боттандырып шыдаар бис.

Совет чазак болза, химияны болгаш суггарылганы хөгжүдеринге хөй акша-хөренгини чарыгдаар дей бергеи-дир, ынчангаш чепсеглениишкининге акшаны бербестээр эвес бе, ынчангаш бистер ам-на дайынчы техниканы хөгжүдер талазы-биле Совет Эвилелин ажар-дыр бис деп, дээрги империалистер бодай берип болурлар. Дээрги империалистер, ооң үүү-даа үнмес болдур ийин, амыраваар! Камгаланырынга эргежок чугула үүлдерни кылып алган болгаш кылып-даа турар болдур бис ийин! Ракеталарны кылып алган бис, олар турза чогуур черлериндe-даа. Бурган-аа өршээзинем, олар ужукпайн, а чүгле анаа турзуннар деп чугаалаза чогуур боор. Ынчалза-даа бир эвес империалистер биске дайынны чыгап келир болза, ынчан ол ракеталар кнопка базарга-ла ужугун үүнүптерлер.Чангыс сөс-биле чугаалаарга, химияны болгаш суггарылганы-даа хөгжүдеринге чарыгдалдар бистин камгалалывыска салдарын чедирбес.

Бо чылын бисте чамдык бергелер тыптып келгилээн, ынчалза-даа оларны бистер ажып эртип турар бис! Бистиң партия, бистиң улус коммунизм тургузар дээш демиселге кол сорулгаларның бирээзин күүседип — кижилернин тараага, эштке, хепке, идиктерге, чурттагга черлеринге негелдезин, чурттакчы чоннуң өзүп турар негелделерин хандырарынга эргежок чугула бүгү үүлдерни четчири-биле хандырып шыдаарынге долузу-биле шиитпирлиг. Ол—эң кол үүл-дур. Ол болза бистер коммунизм тургузары дээш демиселге улуг типилелгери чедип алганывыстың эң чугула бадыткалы болур! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

АЙТЫРЫГ: Журналист Леопольдо Пинсон Варгас (Колумбия) айтырган: Совет космонавтарның Айже ужударының ындыкы азы бетики эң чоок үеэин баш удур көрүп турар бе дээрзин биске дыннадып болур ирги Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Айже аян-чорукту кылыры дыка-ла солун болур ийик. Ону кажан боттандырып болурул дээрзин ам чугаалап шыдавас-тыр мен. Амгы үеде бистер космонавтарның Айже ужудуушкунун планнавайн турар бис. Совет эртемденнер ол айтырыг талазы-биле ажылдап турар чүве. Ону эртем айтырыы кылдыр өөренип көрүп, эргежок чугула шинчилел ажылдарын кылып турар.

Американнар Айга кижини 1970 чылга чедир аппарын хондурарын күзеп турар дугайында дыннадыгны номчаан мен. Чүү-ле боор ийик, оларга чедиишкинни күзеп каар-дыр бис. А бистер олар анаа канчаар ужун чедерин, канчаар барып «хонуптарын», дорту-биле чугаалаарга «айга дүжүптерин» болгаш кол-ла үүлүг—оларның оон канчаар дедир ужудун үнүптерин болгаш дедирээн кээрин көөр апаар бис. Бистер оларның дуржулгазын өөренип кээр бис.

Ыяк белеткел кылбайн турган, Айже кижилер чорудары-биле маргыжарын күзевейн турар бис. Ындыг чорук кижилернин өлүрүнге чедирин болур чүве төлээде, ындыг чарыштан ажыктыг үүл үнмес болгаш харын-даа хоралыг болуру билдингир-дир. Бистинде мынчаар баштактанып чугаалай бээри ховар эвес: кым черге чурттаарынга дөстүнмес болдур, ол Айже ужудун чорүй барзын. А биске чер кырынга-даа чурттаары багай эвес. Ынчалза-даа бир эвес ыыдгыызы-биле чугаалаар чүве болза, кижинин Айже чедиишкиниг ужудуушкунун белеткээр дизе, хөйле ажылдаары, эки белеткенири негеттинер апаар.

АЙТЫРЫГЛАР: Кубаның журналистери Онорио Муньос, Эдель Суарес Венегас, Гильермо Сантистебан Мендоса мынчаар бижээн: хамыктың мурнунда база боттарывыс айтырыгларывысче киреривистиң мурнунда, куба журналистериң төлээлери эткен улуг шуурганның таварыштырганы чоокта чаа болган халаптыг айылга холбаштыр бистин чуртка чедирген дузаламчы дээш Силерни дамчыштыр партияга, чазакка болгаш совет улуска бистин өөрүп четтиргенивисти илереткенин дамчыдыл тур.

Амгы үеде бүгү хуба улустуң сагыш-сеткилин илередип турар боор бис дээрзинге бүүрээр бис.

Ам бистин айтырыгларывысты салырын чөпшээреп көрүнер.

Бирги айтырыг — Октябрь революциязының 46 чыл оюнга холбаштыр Кыйгырыгларны совет парлалгадан номчаан бис. Оларның ийики куба улуска болгаш ооң демиселинге тураскаатынган болду. Ынчангаш ол Кыйтырыгларның ужур-дузазының үүгайында кандыг-бир үүлден чугаалаар күзелдиг Силер бе?

Н. С. ХРУЩЕВ: Бистиң партианың, улустуң үзел-бодалдарын, ооң иштинде улустар аразының айтырыгларынга үзел-бодалдарын СЭКП ТК-ның Кыйтырыгларында эң-не боттуг хевир-биле илередип турары билдингир болгай. Социалистиг ниитилелди тургузун, америк империалистериңчи холгаарлаашкыннарындан боттарының Төрээн чуртунун хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар маадырлыг куба улус-биле бузулбас акы-дүңмалышкы найыралдың сеткил-бодалдары бо чугаалап турарывыс Кыйтырыгларда илереттинген.

Кубага таварышкан халаптыг болуушкунун чедирген когаралдары-биле холбаштыр Кубаның улузунга акы-дүңмалышкы өзүнүң дузаламчызын чедирер деп шиитпирни Совет чазактың үндүргени силерге билдингир болгай. Бистер ол дузаламчыны арыг чүректин ханызындан көргүзүп турар бис. Совет улус чаа амыдыралды тургузарынга бергелерни боттары ажып эртип келген болгаш ажып эртип-даа турар, ынчангаш өөнүктерниң революстуг өзүнүң чалбыыштыг дузаламчызы деп чүл дээрзин бистер эки билир бис. Чаглактаныр чери чөк арткан кижилернин, чоок кижилерин ышкынганнарын ажыг-шүжүүн чиигедир, хереэженнерин болгаш уругларын түрегделин чиигедир дээш ону ынчаар кылып турар улус бис.

Социалистиг революцияның чангыс аай партиязының, куба улустуң баштынчызы болгаш национал маадыры Фидель Кастро Рустуң удуртулгазы-биле Кубада чаа амыдыралтушкунун ыракта-ла чиик эвес байдалда боттандырып турар. АКШ-тың агрессчи белүктери куба улустуң чаалап алыышкыннарын узуткаарын оралдашкаш, улусчу тургузугга удур хоралыг ажыл-чорудулганы организастап база углап, өөнүкчөгээнин, сулчээлер кылырының болгаш экономиктиг агрессияның политиказын чоруттушаан, ол республиканың иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлап турар.

Кариб кризизин таарыштырып шиитпирлээнинин түннелинде Кубаже шериг халдаашкынының ол үеде турган шуут айылы чайлаттынган турган болза-даа, ол районда байдал ыракта-ла таварыштынмаан. Кубаның девискээринче дээрбечи ужуудуушкуннар. Кубада амыдыралчы эң чугула объектилерни агаардан болгаш далайдан бомбалаары үргүлчүлеп турар.

Ооң ужурунда революсчу Кубага удур империалистерниң өөнүк-чөдгээлерин сокладыры дээш демиселди күштелдиреринче, хосталгага ынаашылдыг куба улуска удур өскөнниг үүлгедиглерден АКШ-тың агрессчи белүктериниң ойталаарын негээринче бүгү делегейниң улустарын совет улус кыйгырып турар. бо хемчег чокка делегейниң дүшкүүрлүг торуун өзүлүг-ла чавырылдырар чорук чедип алдынмас.

Силернин солуннарынарны болгаш радиоларны дамчыштыр акылунма куба улуска, эш Фидель Кастрога изиг болгаш чүректин ханызындан байырны база катап дамчыдарын, Совет Эвилелинин улустары силер-биле кады, ынчангаш Кубаның дайзыннары ону билир ужурлуг дээрзин база катап чугаалаарын силерден дилеп тур мен.

(Диңмиттиг, үр адыш часкаашкынары).

АЙТЫРЫГ: Куба журналистер база мынчаар бижип турар: совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары дээш демисежип турар болгай. Эш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, чеди чыл планының күүселдезин канчаар чоруп турар дугайын тодаргайы-биле чугаалаар болзумза, силер душтеки болгаш кежээки чемни бажы маная чемненир апаар силер. **(Залга хөглүг шимээн болган).** Ынчалза-даа кысказы-биле чугаалаарын кызыдайн. Чеди чыл планының күүселдези кандыг чоруп турарын чангыс сөс-биле чугаалаар болза, эки!, копчуг эки! чоруп турар деп чугаалаар херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Үлетпүрү хөгжүдер талазы-биле чеди чыл планын боттандырарында улуг ажыр күүседиишкинниг чоруп турар бис. Баштайгы саналгалардан алырга эң-не делгем, эң-не күчүлүг эвилелдешкен республика болур Россия Федерациязы чеди чылдың төнчүзүнде планны 30 миллиард рубльге ажыр күүседир хире, А бир эвес бүгү Совет Эвилелин алыр болза: Украина, Белоруссия, Казахстан, Узбекистан, Грузия, Литва, Азербайджан Латвия, Киргизия, Молдавия, Таджикистан, Армения, Туркмения болгаш Эстониялы, тодаргайларга чуруттуг бүгү республикаларын алыр болза, пландан ажыр база бир 10 миллиард рубльдин немелдези бар болур хире. Мынчангаш бо чеди чылда Совет Эвилелинин улус ажыл-агыйы пландан ажыр продукцияны 40 миллиард рубльден эвээш эвести бүдүрер-дир. Бо черле бүзүрелдиг чурагай-дыр!

Планны ажыр күүседириниң күүселди-биле биске ам бар болур ынча акша-хөренги бирги беш чыл планында биске чуруттун улус ажыл-агыйынга киирген турган чүве болза, боттарывысты талыыр дээрде кылдыр саналар ийик бис. Бисте ажылдыр херек мындыг чоруп турар-дыр! Эки-ле чоруп турар-дыр! **(Адыш часкаашкыны).**

Ынчалза-даа чедип алган үүлдерге өөжүргавас бис, бар четпестерни шүгүмчүлеп турганнар болгай, ам, ол чорук бистин бурунгаар шимчээшкинивиске дузалап турар. Четпестерни бис кезээде шүгүмчүлеп турар болгаш ындыг политиканы үргүлчүлээр бис, чүге дээрге чүгле четпестерни илередип турбаш, кижилерни ол четпестерге удур демиселге мобилизастап болур. Бир эвес четпестерни шүгүмчүлевес, оларның дугайында чугаалавас болзувусса, олар черле ынчаш хоочургай байдалга шилчип, кижилернин база албан черлериниң доктаамал аарыглары болуп артын каап болур.

Совет удуртукчулар чылдың эрезинде, боттарын кадыг-дошкуну-биле шүгүмчүлеп турганнар болгай, ам чыл төнүп турда, оларның планы ажыр күүсеттинип турары илерел келген дээр чергези-биле чамдык буржуаз журналистер шагда-ла бижий бергеннер. Чеди чыл планының күүселдези-биле база ындыг болур. Чеди чыл планын хүлээп ап турувуста, ол дээрге боттанмас херек, хоозун тоол-дур, ол планны күүседир талазы-биле Совет Эвилели буурап дүжер деп, чамдык даштыкы ажылдакчылар болгаш журналистер бижип тургулаан. Ол шак ынчаар бижип турганнар безин ам дылдарын ызырынгаш олурупканнар. Совет күрүнеге удур доктаамал демисежип турар, империалистериниң Гарри Шварц ышкаш ындыг, калчаараан пропагандизин безин чүвенин боттуун барымдаалап бодап турар апарган.

Каттаптан каайн, чеди чыл планының күүселдези үлетпүр талазы-биле бисте ажыр күүседиишкинниг чоруп турар. Ол планның чамдык көргүзүглерин ам ылавылап турао болгаш ону ынчаары черле билдиңгир дээрзин база чугаалаза чогуур.

Бистин үевисте — атомнуг энергияның үүс чылында, космиктиг үжудуушкуннарның үүс чылында, эртемниң, техниканың дүрген хөгжүдезинин, чаа-чаа ажыдыышкыннарның болгаш чогаадың тывыышкынарының үүс чылында—чеди чылдың сөөлгү хүнүнде бистин чүнү кылыр ужурлуувусту шуптузун баш бурунгаар көрүп, баштай планга бижиттинген үүлдерни үжүк санаа ылавылаар арга чок. Ол дээрге догматизм болур ийик.

Эртемниң болгаш техниканың хөгжүдези бүдүрүлгени үргүлчү сайыраңгайжыдар, чаа, улам-на ажыктыг методтарны болгаш аргаларны хереглээр арганы берип турар. Чижээ, чеди чылдың арткан ийи чылында химияны хөгжүдеринче өнза күжениишкин салыр бис. Ынчангаш чүгле минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазынче эвес, харын база синтетиктиг материалдарны, хөй пөстер бүдүрер аргалыг болур гөлээде волокноларны, синтетиктиг ажыгларны, техникага болгаш амыдыралга пластмассаларны бүдүрериңге химияны хөгжүдеринче күжениг салыр. Химия үлетпүрү кижилериң хереглелдерин хандырарынга байлак аргаларны ажыдып турар.

Синтетиктиг материалдар, пластиктиг массалар мурнунда чөк турда, чиик үлетпүр чүгле көдээ ажылагый чиг-эдинге даяныр турда, кижилериниң хереглелдерин, чижээ, хептер азы идиктер талазы-биле хереглелдерин хандырары элээн берге турган. Бир эвес синтетиктиг бараннар чок турган болза, кижи бүрүү чангыс эвес эш ботинкалыг болзун дээш кижилерни канчаар хепкерерин, оларны канчаар идиктендиреринин бодаары берге. Ам-даа делегейде кижилернин чүгле үштүн бар кезээ эки хептер-биле, идиктер-биле хандыртынган боор, ынчаарга бистиң бөмбүрэктин чүс-чүс миллион чурттакчылары ботинкалар чок дээрзин билир боор силер. Ынчалза-даа ол дээрге техниктиг эвес, а социал айтырыг-дыр.

Химияның хөгжүдезинин түннелинде ам эртем болгаш техника улус хереглелиниң үүлдери-биле чоннуң хандырарының айтырыын дүрген шиитпирлээр арганы берип турар. Совет Эвилелинде бистер ам олче улуг күжениишкин салып турар бис.

Чоокку үеде, ноябрьде-ле боор, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Пленумун чыылдырарына белеткенин турар бис, аңаа химия хөгжүдезинин айтырыгларын, минералдыг чемишчидилгелерни, пластиктиг массаларны, синтетиктиг материалдарны бүдүрерин көвүдедир дугайында чугаалажыр.

Келир чеди чылда химия үлетпүрүн хөгжүдеринге чеже акша-хөренгилер негеттинерин санаар ажылды бистиң экономистеривис кылып турар. Баштайгы саналга чээрби миллиард чыгыы рубльди адап турар. Ол дээрге дыка улуг түп-дүр.

Бистиң үевисте Ленин чурттап турган болза аар! Үлетпүрү хөгжүдеринге 20 миллион рубльди мөөнеп алган турувуста ол өөрүп турган. А бис ам чүгле чеди чыл планын ажыр күүседириниң күсели-биле безин 40 миллиард хире рубльди алыр бис. Марксизм-ленинизмге үндезилээн Совет эрге-чагырганың чылдарында улустуң эрткен дистанциязы бо-дур, оруу бо-дур. Экономиканың хөгжүдезинде бистиң кандыг бедиктерге четкенивис бо-дур. **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Чамдык адырларның хөгжүделиниң темпизиниң өзүлдезин элээн саадаткаш, ооң күсели-биле чоокку үш-дөрт чылдарда химияның хөгжүдезинге артык эргени бээр апаар магат чок. А ооң соонда күүлүг химия үлетпүрүнге даянгаш, тур үеде саададып каан өске-даа адырларның талазы-биле хөгжүдениң темпилерин чедип алыр бис.

Химия үлетпүрүнге, чижээ, кылымал дүк бүдүрер талазы-биле заводтун тудуушкунунун өртээ бир чыл—бүдүн чартык чыл болгаш эгиттинер. Чижээ, бир эвес ындыг заводту үш чылда тутказ, чаа бүдүрүлгени ажылдадыптар болза, дөрт дугаар чылында-ла чарыгдаттынган бүгү хөренгинин орну төлеттинер, а беш дугаар чылында ол заводтун тудуушкунунга бүгү чарыгдалларга деннежир түннүг арыг орулганы бере бээр. Үлегерлеп чугаалаарга, химия дээрге алдынны дарганнап турар чоос бүдүрүлгези-дир.

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле заводтарның тудуушкунунга капитал салыышкыны база-ла ындыг байдалдыг болуп турар. Ындыг заводтарның тудуушкунунга кириген хөренгилер бүдүн чартык—ийи чылдарда долузу-биле эгиттинер.

Экономика талазы-биле ап көөр болза, химия үлетпүрүнүң хөгжүдезинче хөренгилерни болгаш күжениишкиннерни мөөнеэр төлээде, чамдык өске адырларны элээн саададыр ажыктыг. Улам-на күүлүг химия үлетпүрүн тургускан, бүдүрүлгенин бүгү адырларын хөгжүдеринче шимчээшкинни дүргедедир арганы биске бээр акша-хөренгилерни мөөнеп алырын хандырар бис. Химия деп чүл дээрзи бо-дур! Бис ам ынчангаш ооң дүрген хөгжүдезинин айтырыгларын ажыглап турар бис.

Чээрби чылдың төнчүзүнде, тодаргайларга 1980 чылда силер-биле катап ужуражыр боор мен деп бодап тур мен. **(Үр адыш часкаашкыны).** Партиявыстың XXII съездизинин тодаратканы, Совет Эвилелиниң экономиказын хөгжүдер дугайында бистиң партиявыстың программазы хуусаа бетинде күүсеттинер дээрзин силерге бүзүредип тур мен, ону бижип алыңар! **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң партиявыс экономиканың хөгжүдезин дыка улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Социализмниң чурттарына экономика хөгжүдезинин айтырыглары—ол дээрге бирги чергенин айтырыглары-дыр. Социализмни канчаар тургузар, революцияның тиилелгезин канчап чедип алырының дугайында ам чоруп турар маргылдаалар дыка чугаа ужур-дузалыг болуп турары чугаажок. Революцияны өскүдери бергеле, ынчалза-даа революцияның чаалап алыышкының быжыглаары, социалистиг экономиканы чедиишкиниг хөгжүдери оон чиик эвес.

Бистиң чуртувуста күш-ажылдың кижилери ленинчи партияның башталгазы-биле революцияже кирген, олар оон политиказын деткип турар, чүге дизе, революция чаа үүлдү эккеп, ажылчы чоннарга эки амыдыралды революция берип турар.

Социалистиг экономиканың хөгжүдези — ол дээрге чоннуң чаагай амыдыралы дээш демиселдиң кол көргүзүкчүзү. Ынчангаш революцияны боттандырган, империалистерге удур демиселге ханың төккен улус чоннуң материалдыг чаагай чоруунун болгаш культуразының көдүрлүүшкүнүн хандырарынче кичээнгейни мөөнеп турар бис. Ынчаарга Совет чуртка удур интервентилериң халдаашкынының кандыг болганын силер билир болгай силер! Биске удур оон дөрт күрүнелер халдаан. Революцияны боой тударын ораладашкаш, Американың Каттышкан Штаттары, Англия, Япония, Франция бистиң чуртувустун девискээринге шериглер эккеп дужүрген, Германия биске улуг дайын-биле кирген, Польшаның күш-ажылчы улузу, аныяк Совет республиканың талазынга турза-даа, Пилсудскийнин ак-поляктары биске удур кирипкен. Россияның революстуг ажылчыннарының болгаш тараачыннарының талазынга бүгү делегейниң ажылчы чоннары турган. Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның чылдарында бүгү чурттарының ажылчын ангызының, ажылчы чоннарының биске көргүскен дузаламчызын бедии-биле үнелеп турар бис. Ол чорук делегей империализминиң каттышкан күштерениң ыйыдыышкынын шыдажын эртер талазы-биле Советтер чуртунга дузалаан.

Бистиң улус коммунизмни чедиишкиниг тургузуп турар. Экономиканың хөгжүдезинде социализм чурттарының чедиишкиннери — ол дээрге эрги делегейге эң-не көргүнчүг чүүл болур. Кубага удур экономиктиг блокаданы америк империалистер чүге чарлааның? Куба улустуң социалистиг үндезинге экономиктиг депшилгезинден олар көргүп турарлар-дыр. Америк империалистери шак-ла бо тала ол хире улуг сагыш аартып турар, социалистиг экономиканың хөгжүдезинге Куба чедиишкиннерни чедип апкаш, латин-америка чурттарга улам улуг хандыдыкчы күш болу бээр-дээрзин олар билип турарлар. Социализмниң күштеринин өзүлдезинге бүгү чурттарның реакционерлери чеже-даа удурланып турза, төөгүнүң чайлаш чок чорулгазын олар доктаадып шыдавас. Капиталистиг тургузуг бурраан, социализмниң хереэ тиилээр.

Мээн-биле чөпшээрешпестер силерниң аранарда бар боор, чүге дизе олар капиталистиг системага сундугун турарлар: ам канчаар боор, силер-биле мартыжып турар-дыр мен деп санаңар. Ол черле чаягаар ыыдыг. болур. Бо маргылдаага кымнымы шыныл база кымнымы шын эвезил—ону төөгү кымдан-даа артык шилиир, төөгү дээрге эң-не кам чок болгаш чайгылыш чок шииткекчи болгай, ол бодунуң шииткел доктаалын үндүрер.

Социалистиг система чедиишкиниг хөгжүп, быжыксын дээш, ооң улуг артык күштүүн кижилер көрүп дээш, олче бүгү күжениишкинни-висти салып турар бис.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың экономика хөгжүдезинин талазы-биле 20 чылга бодап чогаатканы Программазы—ол дээрге коммунизм тургузуушкуну дээш демиселге бистиң бүзүреди

Моол-совет найыралдың айы чоруп тур

АКЫ-ДУҢМА МООЛДАН МЕДЭЭЛЕР

МАГАЛЫГ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының хүннерге ам МАР-да улуг кедүрлүүшкүннүг чоруп турар. Чүрттүң бүгү бүдүрүлгелеринде, тудугларында, кедээ ажыл-агый каттыжыышкынарында, госхозтарда, машинамал ажылының станцияларында, албан черлериндe, өөредилге, культура черлериндe моол-совет найыралга болган совет улустуң чедиишкиннеринге холбаштырган лекцияларны, беседаларны, делгелгелерни организастап турар.

Совет Эвилелинде коммунистиг тургузуушкүннүң чедиишкиннериниң дугайында материалдарны моол солуннар хөй-биле парлап турар. «Коммунизм тургузуушкунунуң чедиишкини» деп улуг үүлдү «Үнэн» солун октябрь 12-ниң номериндe парлаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң улуг чедиишкиннериниң дугайын тодаргай сан, чижектер-биле ол үүлдe көргүзүп турар.

«Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң соонда эрткен ийи чылдарда совет улус экономиканың бүгү адырларында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чеди чыл планын чедиишкиниг күүседип турар» деп, «Үнэн» солун бижээн. Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарында үлетпүрүнүң ниити продукциязы 39 хуу өзериниң орнунга 45 хуу өскенин болгаш ол үеде 28 миллиард рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүргенин «Үнэн» бодунуң номчукчуларына таныштырып турар.

Совет кедээ ажыл-агыйның сөөлгү он чылдарда улуг чедиишкиннерин солун база тодаргай бижээн.

«Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырып турар ажыл-хөрөктери болза, социалистиг лагерьниң чурттарына болгаш депшилгелиг кижи төрелгетенниң келир үеэзиниң оруунга магалыг үлегер-чижек болуп турар»—деп, «Үнэн» солун түңнелинде бижип турар.

ШАХТЕРЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Моол-совет найыралдың чаңчыл болган айының ажылы Налайха хоорайда чедиишкинниг чоруп турар. Хөмүр даш үлетпүрүнде эң баштайгы социалистиг күш-ажылдың бригадазы моол-совет найыралдың айының хүннеринде хөмүр даш казып үндүреринiң планын чедиишкиниг күүседип дээш чаруштың өгелекчизи болган. Ол бригаданың социалистиг чарышка кыйгырын Налайханың хөмүр даш үлетпүрүнүң бүгү бригадалары изии-биле деткээн.

Эш Алгааның удуртқан бригадазы октябрьның баштайгы чеди хонуунда 497 тонна хөмүр даш казып үндүрер хүлээлгезинден 202 тонна хөмүр дашты ажыр каскан. Ындыг бригадаларның саны көвүдеп турар.

Мөнхбүрээн, Довдон, Пүрэвэ чижектиг хөй-хөй эң эки шахтёр ажылчыннар 6 хонукта 7—8 хонуктарның нормазын күүседип, улуг чедиишкиннерлиг болуп турар.

ЧАРЫШ-БИЛЕ

Октябрьның 46 чыл оюнга уткуштур чоруп турар моол-совет найыралдың айынга алдар кылдыр Налайха хоорайның садыг-белеткел эргелелиниң Бямбасүрэн эргелекчилээн дөрт дугаар стоаважы октябрьның баштайгы чеди хонуунда бодунуң планын 10 хуу ажырган.

Улан-Баторнуң үлетпүр комбинадының дүк чуур фабриказының коллективиниң кыйгырыы-биле комбинаттың цехтеринде, салбырларында Октябрь байырлалынга болгаш моол-совет найыралдың айынга бараан болдурган социалистиг чарыш калбарган.

Комбинат бо чылдың тос айларында продукция бүдүреринiң планын ниитизи-биле 106 хуу күүседип болгаш оон хөм идиктер кылыр, алгы-кеш, хөм,шеврет, шевро, дүк болбаазырадыр бүдүрүлгелери үшкү кварталдың планын 102-ден 148 хуу чедир күүседип.

Октябрь байырлалынга уткуштур моол-совет найыралдың айында калбарган социалистиг чарышбиле тус комбинатта 32 кижи 36 янзы чаа продукция бүдүреринiң чаартыкчы саналдарын киирген. Ол саналдардан 26 саналды бүдүрүлгеде шинээдип ап, 80 мүң чыгыы тугриктиң арыг орулгазын комбинат киирип алган.

МЕРГЕЖИЛДИГЛЕРДЕН ӨӨРЕНИП ТУРАР

Улан-Батор демир оруунуң Зуунхарада вагон депозунуң чери моол-совет найыралдың айында боттарының хүлээлгелерин шудургу боттандырып турар. Ол депо сентябрьның ажыл планын хуусаазындан үш хонук бурунгаар күүседкен.

Совет тускай эртемниглер А. С. Валина болгаш А. И. Малеев олар вагон тормозун септээриниң техниказынга моол эштерни практика кырынга өөрөтпишаан, теоретиктиг кичээлди неделя санында чорудуп турар.

Ам бо депонуң ажылчыннары Бурят республиканың вагон депозу-биле акы-дуңма харылзаалыг ажылдап, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Н. Ошировтуң дуржулгазын өөренип турарлар.

ПЛАНДАН ДАШКААР

Сүхэ-Батор аймактың үлетпүр болгаш садыг черлери Октябрь байырлалынга уткуштур чорудуп турар моол-совет найыралдың айынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткаш, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Аймактың үлетпүр кооперациязы эрткен айның бүдүрүлге планын 21,3 хуу ажыр күүседкен. Аймак төвүнүң тудуг артельдери эрткен айда боттарының планнарын 135,8 хуудан 161 хуу чедир күүседкилээн. Удвал, Цогзол, Дугар оларның удуртқаны социалистиг күш-ажылдың бригадалары чыл планын хуусаазындан үш ай бурунгаар күүседкеннер.

Аъш-чем комбинады сентябрьның планын 120,8 хуу күүседкен. Нарын, Эрдэнэ-Цаган, Халзан, Баян-Дэлгэр чижектиг тос сумулар саржаг бүдүреринiң планын ажыр күүседип, аймактың хемчээли-биле чыл планын долдур болгаш ажыр күүседириниң төлептиг магадылалын берип турар.

ӨӨРЕДИП ТУРАР

Дарханның улуг тудуунуң бир дугаар автотрезиниң баазазында кол механик, совет тускай эртемден В. И. Гуков чүс ажыг моол эштерин бодунуң байлак дуржулгазынга өөредип турар.

Гуковтың өөредикчилери 50 ажыг аныяктар үш айның курузунга өөренип алгаш, ам Дарханның улуг тудуунда чолаачылап турарлар.

Дарханның тудуунда моол ажылчыннарны өөредиринге дузалап турар нарын чазанылганың сургакчызы И. Г. Сорокин хөй-хөй кижилерни мергежилдиг ажылчыннар кылдыр өөреткен.

САРЖАГ, ДАЛГАН

Өвөр-Хангай аймактың Зүйл сумузунуң ажылчы чоннары 1963 чылдың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планын чедиишкиниг күүседип турар. Ол суму беш үүл дүк белеткелиниң планын 101,7—111 хуу күүседип, пландан ажыр 3,5 тонна дүктү күрүнегe дужааган. Октябрь 1-ниң байдалы-биле алырга, алгы-кеш белеткелиниң чыл планы 112—133 хуу, ак саржаг болбаазырадыры—98,7 хуу күүсеттинген.

Баян-Хонгор, Төп, Селенги аймактар бо чылдың ак саржаг белеткээр планын 100—103 хуу күүседкен. Ол ышкаш Дорнодтуң болгаш Мөренниң далган дээрбедээр бүдүрүлгелери бо чылдың эрткен тос айларында боттарының планнарын 101,9 — 104,7 хуу күүседип, Октябрь байырлалынга күш-ажылчы белекти бараалгадыл турарлар.

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА. Улан-Баторда Чойбалсан аттыг үлетпүр комбинадының идик фабриказының цегинде.

Фотозу **В. СОБОЛЕВТУУ.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Даштыкы парлалганың допчулалы

Барыын-герман парлалга Франциянның Даштыкы херектер министри Кув де Мюрвильдиң англи даштыкы херектер министри Батлер-биле ужуражыышкынын, а ол ышкаш барыын-европа эвилелдиң министрлер Чөвүлелинiң Гаагада ажылын тодаргай чырыдып база тайылбырлап турар. Парлалга ол чугаалажыышкыннарның боттуг түңнелдерлиг болурунга идегевейн турар. Женевьева Табуиниң «Пари жур» солунга медеглээни болза, Макмилланның албандан дүшкен чоруу «чаа болгаш удавас француз-англи чоокшулажыышкынга Парижтиң идегелдеринге согугну таварыштырган». «Пари жур» солунуң сөзү-биле алырга, дыка хөй айтырыглар талазы-биле Батлерниң туружу Макмилланның туружунга бодаарга, Францияның туружундан эң ырак болуп турар. Бо туруш болза, төлевилеп турары «Париж-Лондон европа атомнуг өзекие» база хамааржып турар. «Штутгартер цейтунг» солунның бижээни-биле алырга, «мөөрөңгей идегелдерни» Гаагада ужуражыышкын-биле холбаштырып турар болгаш европа экономиктиг ниитилежилгеге Англияның киреринге чаа перспективаларның тургустунуп келиринге херектиң ужурун билир бөлүктер бүзүреевейн турар.

Америк, англи, француз болгаш барыын-герман солуннар агаардан дүжүртүнер америк шериглерниң доостун турар өөредилгезиниң дугайында хөй үүлдерни бижип турар. Шериглерниң өөредилгези француз-америк харылзааларны улам дорайтаткан дээрзин Парижтиң «Фигаро» солуну демдеглеп турар. АКШ-тың республиканчы оппозициязы өөредилгеге чылдак тыртып, америк шериглерни Европадан үндүрерин негээр апаар. Бонн ындыг негелделерге шуут удурланып үнер ужурлуг. Де-голльчу «Насьон» солун француз чазактың чорудуп турары ядролуг чепсегленишкинниң эңдере бүдүрүүшкүнүн бадыткаарынга америк шериг өөредилгелерин ажыглап турар. Моон-биле холбаштыр барыын-герман парлалга Барыын Европада туруп турар бодунуң чепсектиг күштерин АКШ-тың кызырар бодап турар дугайында чугаалажылганы үргүлчүлеп турар. Боннга октябрь 25-те келир АКШ-тың күрүне секретары Раск бо айтырыгны тодарадыр апаар деп, «Рейнише пост» солун бижээн. Лочдоннуң «Таймс» солуну шериг айтырыглары-биле бодунуң тайылбырлакчызының америк шериг өөредилгелерниң дугайында үүлүн парлап үндүрген.

Хөй-ниитиниң санал-оналын алыр институттуң чоруткан санал алыышкынының түңнелдерин америк солуннар парлап турар. Совет Эвилели-биле садыгны калбартыр дээш америк хөй-ниитиниң саналдап турарын ол санал алыышкыны херечилеп турар. Келир чылда болур соңгулдага президентиниң албан-дужаалынга кандидаттарны депшидери-биле холбаштыр республиканчы партияның митингe Рокфеллерниң, Голдуотерниң болгаш Никсонның кажаралаашкыннарынга улуг кичээнгейни Нью-Йоритың солуннары өөрүндүрүп турар.

Японияда болур деп турар соңгулдага белеткелдиң дугайында материалдар болгаш дыңнадыглар Токионың солуннарының арыннарында кол черлерни эзлеп турар.

Айыл чок чорук Чөвүлелин эң хөй төлээлекчилиг орган болдурар төлээде, оон составын калбартыр дугайында совет саналды хүлээп алыры дээш саналдап турар үүлдү Делиниң «Таймс оф Индиа» солуну редакция үүлүнге бижээн.

Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының частыргылыг туруштарын шүгүмчүлеп бижээн үүлдерни Чехословакияның «Руде право» солуну болгаш Болгарияның «Труд» солуну парлап үндүрген.

(СЭТА).

Алжир-марокко үскүлежиишкин

ПАРИЖ. (СЭТА). Колон-Бешарның кызыгаар районунда алжир болгаш марокко шериглерниң аразында тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Алжир армияның штавының дыңнадып турары-биле алырга, марокко шериглерниң ажелеп алганы Тинджуб туруш дээш тулчуушкуннар октябрь 24-түн хүнүнүң дургузунда үргүлчүлээн деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнадып турар. Марокколарның удурланыышкыны күштелип турар, оларга быжыглаашкын автомашиналарга кээп турар.

Баррен Сахарның кызыгаар районунга марокко шериглерге удур шавар халдаашкынны үргүлчүлээр дужаалды алган алжир шериглер быжыглаашкынны хүн бүрү ап турар. Октябрьде чазакка удур үймээнни үндүрген полковник Мохюурль-Хадж алжир-морокко кызыгаарында сөөлгү болуушкуннар-биле холбаштыр, Алжирниң чазаанга каттыжып турарын медеглээн соонда, 3.000 хире берберлер алжир чазак шериглерин деткиири-биле дайын чорудулгазының районунче чорупкан.

Алжирлерниң шавар халдаашкынының соонда каапкан туруштарын дедир эгидип алырын оралдажып турар марокколарның удур атакаларын алжир шериг кезектери ойтур шаап турар деп. Алжирниң радиозу дыңнадып турар. Тулчуушкуннуң түңнелинде 17 марокколар өлүткен болгаш 12 кижи балыглаткан.

Алжир болгаш марокко шериглериниң үскүлежиишкини Джебель Ахмар районунда, Колон-Бешардан 40 километр черде база-ла болуп турар деп, радио дыңнаткан.

—□—

Алдыгы салыг

Бо салыгга Мындрима биле Огородников хамыкты мурнай оюнуң доозупканнар. Ноян гамбиди дээр дебютке (эге көштер) тыптып келген кончуг нарын байдалга элээн дуржулгалыг Мындрима (ак талазы) бодунуң аныяк удурланыкчызын будап каапкан.

Маргылдааның мурнунда чоруп турар Христофоров Забоевти, Чыргал-оол Скобеевти, Зыряновты Калзаны чиик удуп алганнар.

Хенертен-не хөлээшкин үнүп, көрүкчүлер болгаш ойнакчылар Оюн биле Белектиң ойнап олурган столун хөме алы бергеннер. Чүү болганыл? Оюн дараазында кылыр 36-гы көжүн таваар боданып олурган. А шагы. Шагы дээрге шагда-ла 2 шак ажа берген турган. Оны Оюн-даа, Белекдаа эскербээннер. Бо маргылдааның чурумун ёзугаар ойнакчы бүрүзү 2 шак иштинде 40 көштү албан кылыр ужурлуг. Бир өвес ойнакчы 2 шак иштинде 40 көш кылбаан болза уттурган деп санаттырар.

Ынчангаш Оюнга бодунуң уттурганын миннип, удурланыкчызынга байыр чедиреринден өске чүве артпаан.

Үр демиселдин сөөлүнде Кенин-Лопсан Кокоринге уттурган, Немковтуң Беркович-биле салыы деп байдалдыг соңгаарлаттынган. Ол болза Берковичиниң дөртү соңгаарлаткан салыы-дыр.

Алдыгы салыгның сөөлүнде маргылдааның мурнунда 5,5 санныг Христофоров, 5 санныг Чыргал-оол олар чоруп турар.

ССРЭ-биле Цейлоннуң аразында найырал быжыгып турар

Цейлоннуң премьер-министри дээрги Сиримаво Бандаранаикенин Совет чазактың чалаанын ёзугаар Москвада келгени — совет-цейлон найыралчы харылзааларның төөгүзүнде чугула болуушкун.

Цейлон—улуг эвес чурт, ынчалза-даа улустар аразының херектеринге ол кеску рольду ойнап турар: империализмге, колониализмге, чаа хевирнин колониализминге удур, тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрери дээш демиселге африка-азий чурттарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш идепкейлиг киржип турар; кыдат-индий кызыгаар чөрүлдээзин тайбың аргабиле шиитпирлээринге күжениишкиннерин салып турар; Мурнуу Вьетнамда үүдүлгелиг чонга удур ногодиньдьемчи ёзу-чурумнуң араатанзыг үүлгедиглерин соксадырын негеп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык-кезиктеп хоруур дугайында Москва Керээзинге Цейлон база-ла бир дугаарында ат салган. Бүгү чурттар-биле найыралдың база нейтралитеттиң политиказын ол быжыы-биле чорудуп турар.

Цейлон улус бодунуң хосталгазы дээш демиселди баштай португалчыларга удур, оон дараазында оларны солаан голландыларга болгаш англичаннарга удур үр чылдарда чорудуп келген. Үр чылдарда манап келген хүн 1948 чылдың февраль 4-те болган: Цейлон хамаарышпас чорукту ынчаарда алган.

Чүрттүң хамаарышпас чоруу дээш демиселге цейлон хөрөөженнер база идепкейлиг рольду ойнаан. 30 чылдарның эгезинде цейлон хөрөөженнериң эвилелин тургускан болгаш ол эвилел ылангыя көдээ черлерде хөрөөженнериң ортузунга улуг ажылды чорудуп, кадык камгалалын, өөредилгени, кедээ ажыл-агыйны болгаш ус-тывышты хөгжүдеринге дузаламчыны көргүзүп турар. Эвилелдиң ажылынга 19 чылдарның дургузунда дээрги Бандаранаике киржип, Эвилелдиң Төп комитединин даргазы болуп чораан. Ам хөрөөженнер организацияларының хөй нуруузун хөрөөженнериң Бүгү-цейлон федерациязынга каттыштырган.

Аныяк күрүненик тускай догуннаашкынының баштайгы чылдарында эрге-чагыргага каттышкан национал партияның нүүрү-биле дашты болгаш тус черниң улуг капиталының чалчалары олуруп турган. Ол чалчалар боттарының өмөөржикчилеринге бараан болуп турган. Оон ужурунда олар чуртка демократтыг реформаларны боттандырарынга кандыг-даа янзы-биле моондактап турган. 1956 чылдан 1959 чылга чедир үеде, демократтыг ажылдакчы Соломон Бандаранаикенин чазаа эрге-чагыргага турган үеде элээн чугула хемчеглер алдынган. Ылаңгыя бодунуң шериглерин Цейлондан үндүрер болгаш шериг базаларын үзүткаар ужурга англичаннар таварышкан. Цейлон даштыкы политиказынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин удуртулга болдуруп эгелээн. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан, ажылчы чоннарның демократтыг эргелерин калбарткан, үлетпүрнү национализастаар болгаш аграр реформаны чорударының херээнге чугула базымнар кылдынган.

С. Бандаранаикениң чазаанның политиказы реаксычы идегеттернин болгаш оларның камгалакчылары империалистерни калчааткан. Иштики реакцияның агентилери С. Бандаранаикени араатанзыг ёзу-биле өлүрген. Цейлоннуң чазаан ол өлүткен премьерниң кадайы Сиримаво Бандаранаике баштай берген. Чүрттүң Шри Ланка Фридом деп башкарыкчы партиязын Сиримаво Бандаранаике база баштаан.

Ам Цейлон кедээ ажыл-агый продукциязының (рис, чигир болгаш өске-даа) өзүлдезин, национал үлетпүрү (металлургия, цемент болгаш далган) тургузарын баш бурунгаар көрүп турары экономиктиг хөгжүлдениң он чыл программазын боттандырып турар. Эрткен чылда Цейлон 467 миллион фунт шайны, 229 миллион фунт каучукту, 811 миллион борбак кокс тоорукту бүдүрүп үндүрген. Чүрүтта рис мынчага чедир чедишпейн турар. 1962 чылда 625 мүң тонна хире ристи бүдүрген. Ынчалза-даа ол рис чүрттүң иштики хереглелдерин хандырарынга четпейн баргаи: даштыкыдан 404 мүң тонна ристи чүрт иштинче киирер ужурга таварышкан.

Реакция хоралакчы ажыл-чорудулгадан эгелээш, күрүне эргилдезин кылыр оралдажыышкынга чедир болдунар-ла арганы ажыглавышаан, 10 чыл программазын күүседиринге моондактап турар.

С. Бандаранаикениң чазаанның нейтралитеттиг, тайбыңга ынакшылдыг угланыышкыны АКШ-тың империалистерингe шагдан бээр таарышпайн келген. Цейлончулар безин кудар колонкаларны база чүрүтта кара-туразында аажылап турар «Эссо», «Калтекс» деп америк нефть компаниялларның болгаш «Шелл» деп англи нефть компаниянның өскедаа чамдык өнчүзүн национализастаар деп шиитпирлээн үезинде АКШ Цейлонга америк «дузаламчыны» көргүзериш соксатканын чарлаан. Ынчалза-даа АКШ-тың кордалдары бүүрап дүшкен. Америк монополиялларның калчаалыг чоруунга харыыны бербишаан, премьер-министр дээрги Бандаранаикениң медеглээни болза: «Цейлон бодунуң хосталгазын америк дузаламчыга садып солувас».

Цейлоннуң калбак улус массалары чазактың быжыг туружун хайныышкынныг митингилер болгаш чыскаалдар-биле деткип, ол митингилериң база чыскаалдарның үезинде АКШ-тың бужар-чүдек үүлгедиглерин киленнээшкин-биле буруу шаап көрген. Барыын таланың бүгү нефть компанияларының хөренгизин национализастаарын. «Тайбынның корпузу», «Азияның фондузу» болгаш «Американың үнү» организацияларның ажыл-чорудулгазын соксадырын база оларның төлээлекчилерин чүрт иштинден үндүр сывырарын цейлончулар негээн. Ол аарберге шылгалданың үезинде Цейлонга дузаламчыны оон ак-сеткилдиг өнүү көргүскен: Цейлоннуң чоокта чаа тургускан национал нефть корпорациязынга хөй санныг нефтини болгаш нефть продуктуларны Совет Эвилели чорудуп берген.

Дээрги Бандаранаике чазакта ажылдап турар кижилери-биле кады биче эвес кичээнгейни ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг база культурлуг харылзааларны быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринче көрүндүрүп турар.

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында совет-цейлон дугуржулга каш-каш чылдарда күштүг болуп үргүлчүлеп турар. Цейлонда совет дузаламчыбиле каш-каш үлетпүр бүдүрүлгелерни: дугуй болгаш металлургия заводтарын, элеваторлуг далган тыртыпар заводту, гидротехниктиг дериишкиннерни тулуп, чигир тростнигин, рис болгаш хөвең тарыыры-биле шөлдериниң ыяш-дажын аштап турар. Чер болганда цейлончулар-биле кады совет тускай эртемниглер болгаш совет техника ажылдап турар.

Совет-цейлон культурлуг харылзаалар база хөгжүп турар. Совет-цейлон найыралдың Лигазы, ылангыя оон даргазы, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, сарыг шажынның ламазы Удакендавала Сарананкара Тхеро цейлон болгаш совет улустарның аразында найыралды быжыглаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Депшилге база национал патриотчу күштерни каттыштырар дээш демиселде улуг рольду Цейлоннуң Коммунистиг партиязы ойнап турар. Цейлоннуң Коммунистиг партиязы бодунуң үндезилеттинип тургустуганындан бээр 20 чыл болган оюн бо чылдың июль 3-те демдеглээн.

Цейлоннуң Коммунистиг партиязы марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмнин принциптерин шудургу камгалап, Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртукчуларының амгы политиканы сугланыышкынын болгаш чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Коммунистиг партия «С. Бандаранаикениң чазаанның империализмге удур болгаш демократтыг программазын боттандырар дээш чайгылыш чокка демисежип турар. 1956 болгаш 1960 чылдарда парламентиге соңгулда үезинде цейлон соңгукчулар боттарының бадылаашкынын ол программа дээш берген болгай» деп, партияның чиңгине секретары Питер Кейнеман медеглээн.

Ол программаны боттандырар соруга-биле Цейлонга социалистиг шимчээшкиниң күштери 1963 чылдың август 12-де каттышкан чөөн үезлдиг фронтуну тургускан. Ол фронтуга үш партиялар: Цейлоннуң Коммунистиг партиязы, Ланка Сама Самадж база Маханджана Ексат Перамуна партиялар кирген. П. Кейнеманның бижээни-биле алырга, ол чорук «реакцилиңң шаап халдаашкынын ойтур шаварынга база антиимпериалистиг болгаш антифеодалдыг революцияның соруглаларын боттандырарын доозарынга дузалаар».

Н. МАРКОВ.

Алжир тараачыннарның амыдыралында чугула болуушкун

АЛЖИР. (СЭТА). Кедээ ажыл-агыйның национализастаан секторунда ажылдап турар тараачыннарның чүрттүң төөгүзүнде эң баштайгы съездизи ацаа «Мажестик» деп кинотеатрга ажыттынган. Чүрттүң бүгү булуңнарындан четкилеп келген 2,5 мүң хире фелдахтар съездиде киржип турар.

Үш хүн үргүлчүлээр ол съездиге кедээ ажыл-агыйны чорударының болгаш ында бар болуп турар бергелерни ажып эртеричиң, тараачыннарның орулгаларын бедидериниң айтырыгларын, а ол ышкаш кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырын болгаш хуваарын төөчүдериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөр.

«Альже републикэн» солуннуң бижип турары болза: «Бо съезд болза, хамаарышпас чорукту чаалап алганының соонда бистиң чүртувустуң амыдыралынга эң-не чугула болуушкуннарның бирээзи болур».

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: **«Синдбадтың чедиги аян-чоруу»** 10, **«Зэерге өлүм»** 12, 2, **«Чаашыныңг дыштаныр хүн»** 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Артемканың ужуралдары»** 11.15, 1.15, **«Кызыл бүрүлер»** 3.15, **«Кара думаалай»** 5.15 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Коллеги»** 2.30, 4.30, **«Любовь Яровая»** (1-ги сериязы) 6.30, **«Любовь Яровая»** (2-ги сериязы) 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Үймээнчи»** 3.15, 5.15, 9.15, **«Заречная кудумчуунда час»** 7.15 шактарда.

Туберкулёзтан аараан кижиниң хүн чуруму

Совет Эвилелинде туберкулёзбиле демисел күрүненің чугула сорулгазы болур. Бистиң чүрттувуста туберкулёзка удур диспансерлериниң, эмнелгелериниң, санаторийлериниң четкизин тургускан, хөй-хөй бүдүрүлге черлериндe дүне ажылдаар туберкулёз санаторийлерин организастаан. Сөөлгү үеде ол аарыгны эмизээр чаа эм аймаан база тыпкан. Шын тургустунган хүн чурумун сагыш, аъш-чемни таарыштырып, арыгшеверни сагыыр болза, чүгле ынчан ол эмнер ажыктыг болур.

Туберкулёзтан аараан кижиге чемненилгениң чурумун сагыыры кончуг чугула. Бир хүнде 3—5 катап доктааттынган шактарда чемненир херек. Чем чивейн ажылче чоруп болбас. Витаминнер-биле бай чемнерни ажыглаары чугула. Ол витаминнер капустада, помидорларда, морковьта болгаш өскедаа чаа ажаап алган ногаа аймаанда бар. Ыт-кадының хандызында, инек-карааннда, чыжырганада, кат-чимисте, кара хлебте, ак үсте олар база хөй.

Бир хүнде 100—130 грамм үс аймаа негеттинер. Хөй үс чиир болза, база хоралыг.

Туберкулёзтуг кижиге үнелиг болгаш ажыктыг чүүлдер болза белоктар болур. Олар иртпекте, сүтте, эътте, балыкта, дагаа чуургазында бар.

Аарыг кижи чыда эмнедип турар үеде хөй чемни, ылаңгыя углеводтарны — чигирни, хлебти, картофельди болгаш өске-даа чүүлдерни берген херээ чок. Кажан ол хөделип, ажылдап эгелээрге, ол чемнер негеттинип келир.

Арыг агаар чемден эвээш эвес ужур-дузалыг. Өрээлдерни агаарладыр херек. Аарыг кижи үе-шактың чамдык кезиин арыг агаарга эрттирер ужурлуг. Соокка алзыр болза, туберкулёзтуг кижиге айыылдыг чүве төлээде, үениң байдалынга таарыштыр кеттинер херек.

Туберкулёзтуг кижиниң ажылын шынгыы таарыштырар ужурлуг. Аарыг кижи хөлүн эрттир тургузу ажылдавас болза эки. Дүне эки удуп алыры чугула. Чамдыкта хүндүс немей дыштанып алыр болза баа ажырбас.

Туберкулёз — халдавырлыг аарыг. Туберкулёз-биле аараан кижиниң чараазында ол аарыгның өскүдукчулери — туберкулёзтың микробтары чоруур. Ынчангаш аксы хаглыг дүкпүрер шилди ажыглаары чугула. Дүкпүрер шилге шоолуг эвес суук үүлдү, чок болза, хлораминниң 5 хуулыг холумаан кудуп алыр. Аарыг кижи чөдүрүп, азырарда солагай холунуң артыы талазы-биле аксын дутлаар ужурлуг.

Туберкулёзтан аараан кижи тускай аяк-савалыг, дөжектиг, аржыылдыг болур. Ол эт-хереселдерни өске кым-даа ажыглавас ужурлуг.

Өрээлдің доозунун өл пос-биле хынамчалыг аштап, а шаланы шыс щётка азы өттүрүп каан ширбиишбиле үүлгүүр ужурлуг.

Камгаланырының шак ол хемчеглерин, ылаңгыя бичин ургулларлыг өг-бүлеге сагыыры черле чугула. Бир эвес камгаланырының шыңгыы хемчеглерин сагывас болза, бичин чаштар туберкулёзтан дораан аарый берип болур.

Туберкулёзтан аараан кижиниң медерелдиг чурум-сагылгазындан ону долгандыр турар кижилериң кадыы болгаш бодунуң экиртер эмнеттинери хамааржыр.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко көзүмчүзү, бажын № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киллизинин 37 — 13, харыысалгалыг секретарының 23 — 35, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 25 — 38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизинин 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистеонин 21 — 27, Информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31—75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче долгаар.

ТС—01458. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы